جديد

2026-yil 6-mart
№ 10 (114)
www.jadid.uz

Tilda, fikrda, ishda birlik!

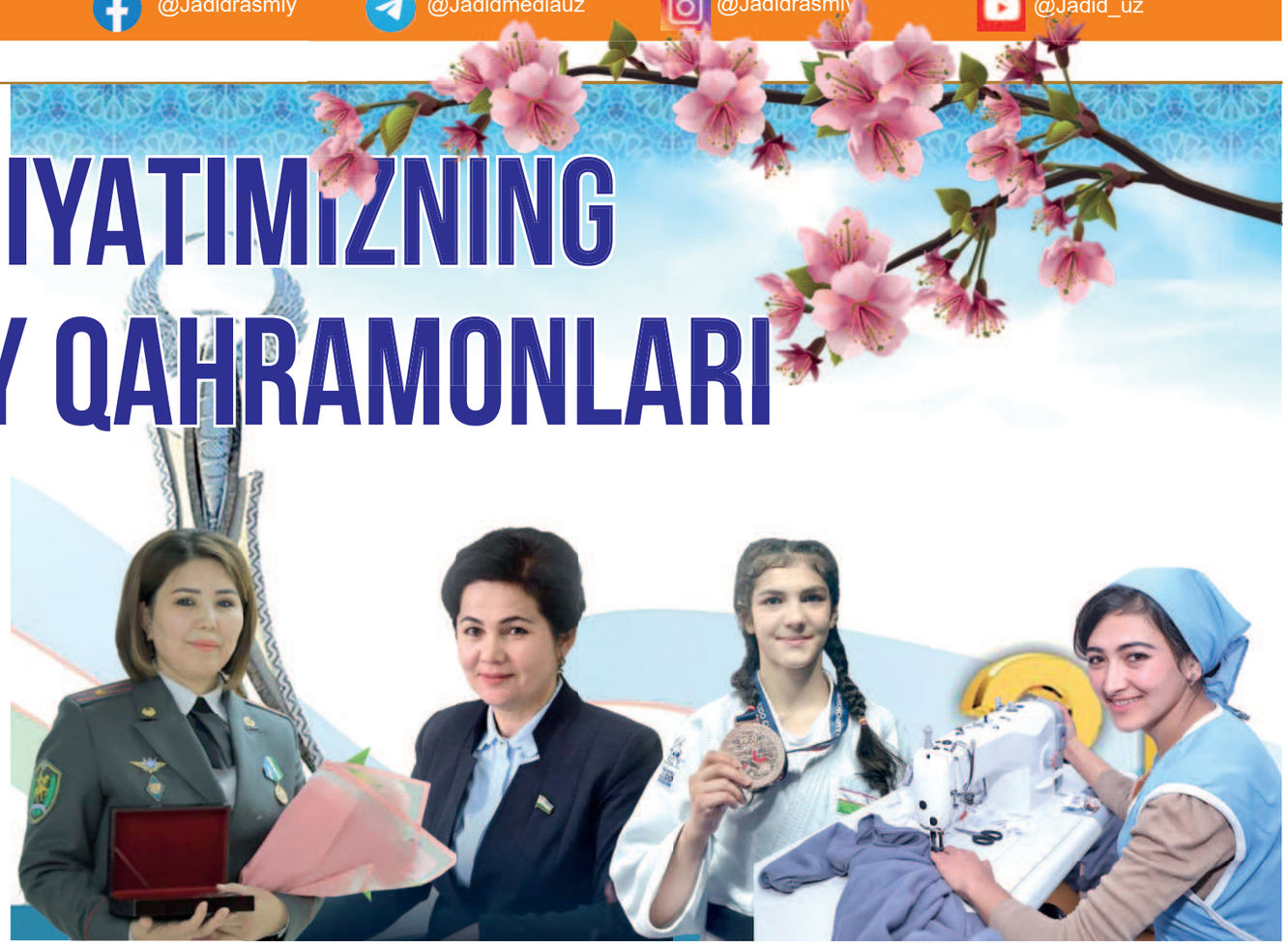
Jadid

adabiy, ilmiy-ma’rifiy va ijtimoiy haftalik gazeta

@Jadidrasmiy @Jadidmediauz @Jadidrasmiy @Jadid_uz

E’TIROF

JAMIYATIMIZNING HAQIQIY QAHRAMONLARI

Yangi O‘zbekistonda xotin-qizlarning huquq va manfaatlarini ta’minlash borasida olib borilayotgan ishlar yuksak e’tiborga loyiq.

Davlatimiz rahbari Shavkat Mirziyoyev ta’kidlaganidek, xotin-qizlar jamiyatimizning haqiqiy qahramonlari hisoblanadi. Shu nuqtayi nazardan, ularning ijtimoiy hayotdagi o‘rni har tomonlama mustahkamlanmoqda.

O‘tayotgan haftada Prezidentimiz tomonidan ayollarning haq-huquqlarini mustahkamlash, jamiyat ijtimoiy-siyosiy hayotida alohida o‘rnak ko‘rsatgan xotin-qizlarni davlat mukofotlari bilan taqdirlash borasida imzolangan farmon va qarorlar alohida tahsinga sazovordir.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining ayollar va bolalar huquqlarining himoyasini kuchaytirish hamda ularga nisbatan tazyiq va zo‘ravonlik holatlarining oldini olishga oid Farmoni jamiyatda tenglik va adolatni ta’minlashga xizmat qiladi. Mazkur muhim hujjat ayollarga va bolalarga nisbatan zo‘ravonlik holatlarining oldini olishga qaratilgan tashkiliy-huquqiy choralar ko‘rishni nazarda tutadi. Ayollar va bolalarning huquqlari ta’minlangan jamiyatda barqaror rivojlanish va inson huquqlariga hurmat bilan qarash ta’minlanadi.

Ushbu Farmon orqali jamiyatimizda barqarorlik va farovonlikni ta’minlash yo‘lida muhim qadam tashlanmoqda. Ayniqsa, erta nikohning oldini olish, ota-onalarning voyaga yetmagan farzandlari uchun mas’uliyatini oshirish, moliyaviy mustaqillikka erishgan va oila qurishga har tomonlama tayyor bo‘lgan yoshlar o‘rtasida nikoh tuzishni rag‘batlantirish, ayollar va bolalarga nisbatan tazyiq va zo‘ravonlik holatlarining oldini olish tizimini takomillashtirish, shuningdek, bunday holatga uchragan shaxslarni qo‘llab-quvvatlash tizimini joriy etish kabi chora-tadbirlar belgilangan.

(Davomi 3-sahifada).

VATAN MANZUMASI

Xosiyat BOBOMURODOVA,
O‘zbekiston xalq shoiri

VATAN YAGONADIR

Derlar, shirin so‘zning gadolari ko‘p,
Yonib turgan ko‘zning adolari ko‘p,
Yurtlar bor, hattoki xudolari ko‘p,
Vatan yagonadir, Vatan bittadir.

Kezdimki, dunyoning yo‘llari uzun,
Fahmi noqislarning qo‘llari uzun,
Ammo barchasining ko‘rari, ko‘zi,
Vatan yagonadir, Vatan bittadir.

Kimdir do‘stlarini sotishi mumkin,
Kimdir o‘ziga o‘q otishi mumkin,
O‘q o‘tmas qal’aning borligi ham chin,
Vatan yagonadir, Vatan bittadir.

Vatan deb Vatandan ketganlar aytsin,
Sog‘inch yoqasidan tutganlar aytsin,
Pushaymonlik zahrin yutganlar aytsin,
Vatan yagonadir, Vatan bittadir.

Nega uchgan qushlar qaytadi bot-bot,
Qozig‘ini izlab kelar uchqur ot,
Dunyoda bor bo‘lsin mehr, oqibat,
Vatan yagonadir, Vatan bittadir.

Mening Temur bobom, Sohibqironim,
Asrlarni yengib yelgan bo‘ronim,
Qonidan qo‘shilgan bir qatra qonim,
Vatan yagonadir, Vatan bittadir.

Yer yuzin qaratgan ko‘rkam Samarqand,
Qirq yil shohi bo‘lgan Ulug‘bekdek mard,
Ko‘ksimdagi quvonch, ko‘ksimdagi dard,
Vatan yagonadir, Vatan bittadir.

Birov bor, bolasin tashlab ketadi,
Birov bor, onasin tashlab ketadi,
Ammo Vatan tashlab ketmas hech qachon,
Vatan yagonadir, Vatan bittadir.

Nega tomirimga sig‘may borar qon,
Erlarning joni o‘n, meniki qirq jon,
Ber desa, barini qilaman qurbon,
Vatan yagonadir, Vatan bittadir.

(Davomi 4-sahifada).

BADIHA

Siz buyuksiz, AYOLLAR!

Aslida, siz har yili ko‘klam bilan barobar, ko‘klamday bexato keladigan bayramingiz arafasidagina emas, balki har kuni, har soat, har lahza madh-u sanoga, e’zoz-u ikromga, gul-u lolaga, mehr-u siylovga, muhabbat-u ardoqqa loyiqsiz, munosibsiz. Biz esa bilibmi-bilmaymi, xohlabmi-xohlamaymi, ba’zan sizning daxlsiz dilingizning nozik oynalariga darz yetkazib, ozor berib qo‘yamiz. Shunga o‘zimizda kuch topganimizni qarang-a... Aslida, siz...

Aslida, birgina beqiyos onalik mehringiz oldida ta’zim qilmaslikning iloji yo‘q. Ota o‘z farzandi beshigi ustida, loaqal, vaziyat taqozosiga ko‘ra, bir kecha, atigi bir kecha bedor o‘tirib chiqa oladimi?..

(Davomi 5-sahifada).

FAKT

- 5 -mart kuni O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev raisligida farmatsevtika sohasini rivojlantirish bo‘yicha ustuvor vazifalarga bag‘ishlangan videoselektor yig‘ilishi o‘tkazildi.
- “10-mart – Xalqaro ayol sudyalar kuni munosabati bilan mukofotlash to‘g‘risida” O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni imzolandi.
- Vazirlar Mahkamasi qarori bilan dunyoning “Top-300” talikdagi universitetlariga o‘qishga kirganlarga 20 ming dollargacha ta’lim krediti beriladi.
- Milliy statistika qo‘mitasi ma’lumotiga ko‘ra, yanvar oyida respublikada jami 22 ming 99 dona yengil avtomobil ishlab chiqarilgan.

2026-YIL – MAHALLANI RIVOJLANTIRISH VA JAMIYATNI YUKSALTIRISH YILI

ZAMONAMIZ AYAJONLARI

Toshkent shahri “Yangiobod” MFY raisi, “Fidokorona xizmatlari uchun” ordeni sohibasi Manzura VALIYEVA bilan suhbat

– Siz kabi yuzi nurli, hayoti ibratli, nuroniy faslda ham faoliyatdan to‘xtamagan, umrini el-yurt xizmatiga bag‘ishlagan insonlarni ko‘rsam, beixtiyor Abdulla Qahhorning “Ayajonlarim” pyesasi yodimga tushadi. O‘zbek onasi qaysi davrda yashamasin, bolajonligi, fidoyiligi, mehnatsevarligi o‘zgarmas ekan-da. Ayting-chi, bugungi dorilomon kunlarda millat ayolining qiyofasi qanday bo‘lishi kerak?

– Qahramon shoirimiz Erkin Vohidov “O‘zbek bo‘lish oson emasdir”, deb yozgan. O‘zbek qizi, ayoli, onasi bo‘lish yanada qiyin. Avvalo, bu millat xotin-qizlari tarixdan shu kungacha iffati, odobi, sharm-hayosi, tarbiyasi bilan alohida ajralib turadi. Bundan keyin ham shu fazilatlarini saqlab qolishini xohlayman.

(Davomi 2-sahifada).

ZAMONDOSH

SHUKUR BURHON BASHORATI

O‘zbekiston xalq artisti Malika IBROHIMOVAga maktub

Assalomu alaykum, Malika! Yaxshimisiz?

Ushbu maktubni yozishimga “Shaddod ona” spektakli va unda Siz ijro etgan shaddod ona – Anna Firling obrazi sabab bo‘ldi.

Milliy teatrimizda ushbu spektakl qo‘yilganini, bosh rolni Siz o‘ynayotganingizni va spektakl qiziqish bilan tomosha qilinayotganini eshitganimga ancha bo‘ldi. Va uni ko‘rish ishtiyoqi paydo bo‘lgandi menda. Yashirmayman, teatrga tushmaganimga xiyla vaqt bo‘lgandi. Ammo, ha deganda, bora olmadim. Boisi – spektakl kam qo‘yilar ekan, boz ustiga, mening erinchoqligim (vaqtim yo‘q edi, desam, yolg‘on bo‘ladi).

Xullas, yanvar oyining o‘rtalarida “Shaddod ona”ni ko‘rishga qasd qildim. Surishtirdim, 28-yanvar kuni qo‘yilar ekan. O‘sha kundan boshlab, teatrga borishga, jahon dramaturgiyasi va teatr san’atidagi mumtoz asarlardan hisoblangan “Shaddod ona” spektaklini ko‘rishga o‘zimni ruhan tayyorlay boshladim. Bosh rolni Siz ijro etayotganingiz mening tomoshabin, teatr san’atining muxlisi sifatidagi mas’uliyatimni yanada oshirdi. Sababi – Siz to‘g‘ri kelgan asarda rol ijro etavermasligingizni, Sizga muayyan rol taklif qilinganda asarning muallifi kimligiga, qaysi mavzuda ekaniga, partnyorlaringiz kimlar bo‘lishiga jiddiy e’tibor berishingizni yaxshi bilaman. Rejissyor-ku, alohida masala Siz uchun.

Nihoyat, 28-yanvar tongi otdi. Choshgohga borib qor yog‘a boshladi.

(Davomi 5-sahifada).

TAHLIL VA TALQIN

JAHOLAT

“HIDOYAT” LIBOSIDAGI

Inson ilm bilan bugun fazoga chiqdi, agar jaholat to‘sqinlik qilmaganda edi, barcha xalq va millatlar taraqqiy etib, Yer kurramiz nurga burkanar edi. Minglab yillardan beri boqiy obidalar qurish, farovon turmushga erishish, ilg‘or ishlab chiqarishni yo‘lga qo‘yish, axborotni boshqarish, uzoqni yaqin qilish, samoga egalik qilishdan tortib, boshqa jabhalarda ham ustunlikka erishish uchun odam bolalari o‘zaro raqobatda. Bu holat faqat harbiy yoki iqtisodiy sohalar bilan cheklanmaydi. Kalom, siyosat, ruhiyat, jamiyatshunoslik singari sohalarda ham qat’iy namoyon bo‘ladi.

Ayrim hollarda bu kurash yashirin yo oshkora tarzda, mafkuraviy bosim yoki diniy-radikal g‘oyalar tahdidi shaklida yuz ko‘rsatadi.

(Davomi 3-sahifada).

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2026-yil 3-martdagi qaroriga bilan o‘z iqtidori, muhim g‘oya va tashabbuslari, ibratli amaliy ishlari va erishgan yutuqlari bilan yoshlarga o‘rnak bo‘lib kelayotgan, ijtimoiy-iqtisodiy hayotimizdagi o‘zgarishlar jarayonida faol ishtirok etib, yurtimiz ravnaqi yo‘lida bor kuch-g‘ayratini ayamayotgan bir guruh qizlarimiz Zulfiya nomidagi Davlat mukofoti bilan taqdirlandi.

Ularni yuksak mukofot bilan muborakbod etamiz.

Zulfiya nomidagi Davlat mukofoti bilan taqdirlandilar:

Satniyazova Indira Qaniyaz qizi – Qoraqalpoq davlat universitetining 3-bosqich talabasi (Qoraqalpog‘iston Respublikasi)

Erimbatova Dilnoza Nurulla qizi – Qoraqalpoq davlat universitetining 2-bosqich magistranti (Qoraqalpog‘iston Respublikasi)

Umurzoqova Moxlaroy Muxtorjon qizi – Andijon davlat pedagogika institutining 1-bosqich magistranti (Andijon viloyati)

Abduqaxorova Muslimaxon Mirzabaxrom qizi – Andijon davlat pedagogika institutining 1-bosqich magistranti (Andijon viloyati)

Ergashova Mehriniso Husniddin qizi – Buxoro davlat pedagogika institutining 1-bosqich magistranti (Buxoro viloyati)

Fayzullayeva Vazira Xamidovna – Buxoro davlat tibbiyot institutining 1-bosqich magistranti (Buxoro viloyati)

Tursunova Visola Behzodovna – Jizzax davlat pedagogika universitetining 2-bosqich talabasi (Jizzax viloyati)

Jo‘raboyeva Muhsina Orif qizi – O‘zbekiston Milliy universitetining tabiiy geografiya kafedrasi kabinet mudiri (Jizzax viloyati)

Murodova Marjona Shuxrat qizi – Bojxona institutining xalqaro hamkorlik bo‘limi inspektori (Qashqadaryo viloyati)

Amirova Latofat Bahrom qizi – Erkin ijodkor, shoira (Qashqadaryo viloyati)

Qudratova Mashxura Fazliddin qizi – Navoiy shahridagi Prezident maktabining 11-sinf o‘quvchisi (Navoiy viloyati)

Haydarova Laziza Nabijon qizi – Navoiy davlat universitetining 2-bosqich talabasi (Navoiy viloyati)

Ergashova Xushnozaoy Toxirjon qizi – M.Turg‘unboyeva nomidagi “Bahor” davlat raqs ansambli balet artisti (Namangan viloyati)

Ismoilova Gulshanoy Shuhrat qizi – O‘zbekiston Milliy universitetining 1-bosqich talabasi (Namangan viloyati)

Mamedova Amaliya Parvizovna – Samarqand shahridagi 33-umumiy o‘rta ta’lim maktabining 11-sinf o‘quvchisi (Samarqand viloyati)

Tohirova Mohigul Umir qizi – Samarqand davlat universitetining amaliy psixologiya kafedrasi assistenti (Samarqand viloyati)

Mingboyeva Zulxayo Ulug‘bek qizi – Guliston shahridagi Halima Xudoyberdiyeva nomidagi ijod maktabining 11-sinf o‘quvchisi (Sirdaryo viloyati)

Maxmudova Olimaxon Yusufjon qizi – O‘zbek milliy maqom san’ati markazining Sirdaryo viloyati bo‘limi sozandasi (Sirdaryo viloyati)

Ibrogimova Nodira Jurabekovna – Toshkent shahridagi “Shkola 21” nodavlat ta’lim muassasasi loyiha rahbari (Surxondaryo viloyati)

Shokirova Gulhayyo O‘ktam qizi – Toshkent to‘qimachilik va yengil sanoat institutining 1-bosqich magistranti (Surxondaryo viloyati)

Uralova Gulhayo Baxodir qizi – O‘zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasining o‘zbek tili, adabiyoti va folklori instituti 2-bosqich tayanch doktoranti (Toshkent viloyati)

Xolmuxamedova Parizod Jasurbek qizi – Yuqori Chirchiq tumanidagi 24-bolalar musiqa va san’at maktabining badiiy kashtachilik o‘qituvchisi (Toshkent viloyati)

Jo‘raboyeva Dilafruzxon Sardorjon qizi – Xalqaro frilanserlik platformalari frilanseri (Farg‘ona viloyati)

Sobirova Dilafruzxon Salohiddin qizi – Farg‘ona shahridagi Prezident maktabining 11-sinf o‘quvchisi (Farg‘ona viloyati)

Quronboyeva Moxinur Odilbek qizi – Urganch davlat tibbiyot institutining katta o‘qituvchisi (Xorazm viloyati)

Do‘smetova Shahzoda Do‘smet qizi – O‘zbek milliy maqom san’ati markazining Xorazm viloyati bo‘limi maqom xonandasi (Xorazm viloyati)

Saranseva Anastasiya Olegovna – Mirzo Ulug‘bek tumanidagi 208-umumiy o‘rta ta’lim maktabining 11-sinf o‘quvchisi (Toshkent shahri)

Mavlonova Sevinch Sanjar qizi – “Yangi O‘zbekiston” universitetining 2-bosqich talabasi (Toshkent shahri)

ZAMONAMIZ AYAJONLARI

Boshlanishi 1-sahifada.

Onam aytardi: “Ayol kishi misoli bir oq mato bo‘ladi, dog‘ tushishi oson”. Shuning uchun ham ayollik martabasi yuqori qo‘yiladi.

Ayol – oilada birinchi tarbiyachi. Hikmatlarda shunday yoziladi: “Axloqsiz otaning farzandi husni xulqli bo‘lishi mumkin, ammo fe’li buzuq ayolning avlodi yaxshi tarbiya topmaydi”. Qarang, ayolning oila va jamiyatdagi o‘rni qanchalik muhim va yuksak! Shuning uchun ham yoshlar bilan bo‘ladigan uchrashuvlarda qizlarimizga ibo-hayoning ahamiyatini bot-bot takrorlayman. Qizning yurish-turishi haqidagi xulosa, avvalo, ota-onasiga tegishli bo‘ladi. Shu bois, mahallada yoshlar haqida gap ketsa, o‘zining ismi emas, “Falonchining qizi”, “Falonchining nevarasi”, – deb aytiladi. Yosh avlodni tarbiyalashda buvijonlarimiz tajribasi – hayot maktabi, degani. Ana shu maktab darslariga kanda qilmay qatnashgan, imtihonlaridan “besh” baho olgan qiz shaxsiy hayotida ham, o‘qish va ish jarayonida ham qoqilmaydi, yutuqqa erishsa havolanmaydi, to‘siqqa uchrasa, yengib o‘tishga kuch topadi o‘zida.

Ayol ma’rifatli bo‘lish bilan birga, tadbirli ham bo‘lishi zarur. Xoh uy bekasi bo‘lsin, xoh lavozimda ishlasin, ayolligicha qolsin. Uyda o‘tiribman deb, o‘zini qo‘yib yubormasin: til o‘rgansin, hunar o‘rgansin, sog‘-ligiga, tashqi ko‘rinishiga qarasin. Ishlaydigan qizlarimiz ham pul top-sam bo‘ldi deb, uy-ro‘zg‘orni o‘z holiga tashlab qo‘ymasin. Xonadonning sarishtaligi, bolalar tarbiyasi, erning ko‘ngliga qarash – bular ayol manglayiga bitilgan mas’uliyat. Ana shularni teng olib keta olgani uchun ham Hazrati Ayol deb ulug‘lanadi.

Erkaklar ham rafiqasiga e’tiborli bo‘lsin, faqat uy-ro‘zg‘orning kam-ko‘stiga qaramay, ayolining ham istaklariga e’tibor bersin, ko‘nglini olsin, chiroyli bo‘lib yurishiga, o‘zini parvarish qilishiga pul ajratsin.

Mana, bahor bayramlar fasli. Biz nomi-yu maqomlarini baland tutadigan tog‘larimiz bo‘lgan yigitlar, erkaklar oilasidagi nozik xilqat vakilalariga e’tiborli bo‘lsin. Sovg‘a deganda faqat qimmatbaho matohlarni tushunish kerakmas. Bir dasta gul, ikki og‘iz shirin so‘z ayol uchun dunyo molidan ortiq.

– Bugun xotin-qizlarimiz kirib bormagan soha deyarli qolmadi. Barcha jabhada faolmiz. Ammo oila va ish o‘rtasidagi muvozanatni ushlash doim ham oson bo‘lmaydi. Siz faoliyatingiz davomida bu masalaga qanday qaragansiz?

– Muvozanat ushlashning eng yaxshi yo‘li e’tibor va vaqtni to‘g‘ri taqsimlash, ya’ni intizomli bo‘lish kerak. Ish yoki o‘qishni yangi boshlaganlar pala-partish hayot kechiradi-da, keyin bunaqa yurish menga emas ekan deb, tayyor joyini tashlab ketadi. Bizning momolarimiz ham davlat ishida, ham oilada baravar jon kuydirgan, undan ortib ilm, san’at, adabiyot bilan shug‘ullangan. Biz nega eplolmas ekanmiz? Faqat sabr, tartib va fidoyilik kerak.

Men ishimni yaxshi ko‘raman. Ba’zida bolalarim: “Onajon, mahal-langizni bizdan ham yaxshi ko‘rasiz”, deb hazillashib qoladi. Chunki farzandlarimni uyli-joyli qilib, nabira-larni oyoqqa qo‘ygandan beri ko‘p

vaqtim ishda o‘tyapti. Avvallari teskarisi bo‘lardi, imkon qadar ishla-rimni vaqtidan oldin bajarib, uyga shoshardim.

Mahallada har kuni bir muhim tadbir yo masala chiqadi. Kimdir to‘y boshlagan, kimnikidadir aza. Birovni baxt bilan tabriklaymiz, birovning dardiga sherik bo‘lamiz, ehtiyojmandlarga yordam yo‘lini axtaramiz. Har bir oila o‘z dardi bilan andarmon bo‘lsa, mahalla raisi hududidagi barcha oilaga parvona bo‘ladi. To‘yga bormas-ligim mumkin, lekin og‘ir kunlarda, albatta, mahalladoshlarimning yonida turaman.

“Tarix davomida qanday og‘ir sinovlarga duch kelmaylik, biz avvalo birdamlikdan kuch oldik. Mashaqqatli kunlarda odamlarimiz, mahalla ahli yelkadosh bo‘lib qiyinchiliklarni yenggan. Oila – oilaga, qo‘sh-ni – qo‘shniga ko‘mak berib yashagan. Biz mana shunday o‘ta noyob qadriyatimizga doimo sodiq qolishimiz, yosh avlodimizni ayni shu ruhda tarbiyalashimiz kerak”.

Shavkat MIRZIYOYEV

Zamonaviy rahbarga kekkayish xos emas. Men oddiylikni, samimiylikni, kamtar insonlarni yaxshi ko‘raman. Hayot yo‘llarimda qiyinchiliklarga uchrasam ham, ko‘nglim bo‘shligi uchun uchradim, yutuqlarga erishsam ham, shu xislatim uchun erishdim. Mahallada raisman deb yurgan bilan ish bitirib bo‘lmaydi. Odamlarga yoshi, fe’l-atvoriga qarab muomala qilish kerak. Ruhshunos bo‘lib ketasiz yillar davomida. Kimni bolam deb, kimni ukam deb, kimni opam deb, jonim qizim, sulton bolam deb, yaxshi yo‘lga boshlayman, yomon yo‘ldan qaytarishga harakat qilaman.

Bolajonlar “Buvijon” deb kelishadi. Jujuqlar uchun tortmamga shirinlik, qurut-turshak solib qo‘yaman, biram xursand bo‘lishadiki.

– Bolajonlarda haqiqiy mehrni nozik his qilish bor.

– Haqiqatda shunday. Bolaga yolg‘on gapirib bo‘lmaydi. Mehr bersangiz, mehr olasiz. Ko‘pincha bir xilgilar xafa bo‘lsa, aytaman-da, mehr beringlar. Umuman, mehr hammaga kerak. Odamlar o‘zini qo‘rs, sovuq, takabbur ko‘rsatishi mumkin. Ammo ich-ichidan mehr-e’tibor kutadi. Ayni shu narsalar yo‘qligi uchun ham fe’li ayniydi. Doim aytaman: yomonlikka ham yaxshilik qaytaring, hech bo‘lmasa, yomonlik qilmang.

Lekin hayotda har xil inson uchrar ekan. Ishda shunaqa odamlarga duch kelasiz, siz ayolmisiz, yoshi ulug‘misiz, qarab o‘tirmaydi. Muoma-lasidan ilon po‘st tashlaydi. Shunaqa paytda tilimga shunday so‘zlar keladiki… Yana o‘zimni bosaman. Madaniyatni, kasbiy etikani qo‘ldan bermaslikka tirishaman. Yana qaytaraman: ayol ayolligicha qolishi kerak. Asta-sekin o‘shalar ham o‘zini bosib oladi.

Dunyo shundoq ham notinch. Katta yovuzliklar kichiklaridan hosil bo‘ladi. Shuning uchun, yaxshilik urug‘ini ekaverish kerak. Uning mevalarini avlodlarimiz totadi.

– Yangiobod mahallasi nomiga munosib maskan ekan. Yangi va obod ko‘chalar, binolar…

– …Va yangicha dunyoqarashli odamlar, obod ko‘ngillar. Bilasizmi, mahallamizning o‘n yil oldingi holati bilan bugunini solishtirsak, yer bilan osmoncha farq bor. Mahalla idorasi eski bir imorat edi, hashar yo‘li bilan ta’mirlab odam kiradigan joy qilgandik. Keyin Prezidentimizning mahalla tizimiga qaratgan e’tibori natijasida minglab mahalla idoralari kabi chiroyli rekonstruksiya qilib berildi. Mana, milliy ayvon qurib berishdi. Shunaqa sharoitda ishlamay bo‘ladimi?

Farovonlik kaliti tadbirkorlikda ekan. Biz, avvalo, yashash sharoiti og‘ir oilalarga e’tibor berdik. Daro-mad yo‘q oilada kelishmovchilik ko‘payadi, topganidayam baraka bo‘lmaydi.

Bir oilani aytib beray. Er jazoni o‘tash muassasasida bir necha yil o‘tirib, ozodlikka chiqdi. Ayolning oqilaligi sababli, oila buzilib ketmadi, aksincha, er-xotin tadbirkorlik bosh-ladi. Avval qandolat mahsulotlari chiqarishdi, keyin non mahsulotlari. Endi mo‘jaz oshxona ham ochdi. Mashina oldi. Qarang, mahallaning qo‘llab-quvvatlovi, tadbirkorlikka yaratib berilgan imkoniyat jar yoqasiga kelib qolgan oilani obod qilib yubordi. Odamning o‘zida harakat bo‘lsa, nimalar qilmaydi, deysiz. Ularning quvonchidan men ham quvonaman. Haligi kelinning: “Opa, bolaning bo‘tqasiga ham pulim yo‘q”, deb yordam so‘ragan paytlari bo‘lgan. Endi kelib: “Onajon, muhtoj ayollar bo‘lsa ayting. Yordam beraman, ro‘zg‘origa ham, hunar o‘rganishiga ham”, deydi. Hayajonlanmay bo‘ladimi?!

Prezidentimiz jasorat bilan yurti-mizda kambag‘allik ko‘rsatkichlarini tan oldi, haqiqatga tik qaradi. Shun-dan so‘ng, tizimli ravishda kam-bag‘allikni qisqartirish bo‘yicha islohot boshlandi. Bu o‘z natijasini bermoqda.

– Bugunidan ko‘ngli xotirjam odam kelajak haqida bemalol xayol suradi. Xayol nima ekan, aniq reja va maqsadlar qo‘yadi oldiga. Istiqboldagi rejalaringiz qanday?

– Rostini aytganda, istiqbolimiz uchun davlatning o‘zi qator dastur va chora-tadbirlarni puxtalik va sinchkovlik bilan tuzib bermoqda. Bizga ularni namunali ijro qilish qolyapti, xolos. E’tiborlisi, tashabbus va takliflar uchun ham erkin muhit yaratildi.

Qarang, har bitta mahallaga Yangi O‘zbekiston qiyofasi olib kiriladi, deyilyapti. Bunaqa ishonch va qat’iyat sizga ham kuch beradi-da. Demak, jamiyat yana ham rivojlanadi, xalqning yashash sharoiti yanada yaxshilanadi. Bu yerda mahalla raisining alohida o‘rni bor, u boshqalarga nisbatan ko‘proq mehnat qilishi, ko‘proq izlanishi, xalq bilan ishlashi kerak. Shu xalqning dardi bilan yashasangiz, halol, mas’uliyatli, samimiy bo‘lsangiz, o‘shandagina xalq bilan til topishasiz.

Davlat xalqqa qo‘lni cho‘zsa, xalq unga yuragini ochadi. Biz xalqning yuragiga kirib borishimiz kerak. Ba’zan odamlar ota-onasiga aytmagan dardini kelib bizga aytadi. Unga yechim topishimiz, yordam berishimiz kerak.

– Mahallaning yutuq va kam-chiliklariga to‘xtalib o‘tsangiz.

– Shuncha sharoitga qaramasdan, ayrim insonlar va oilalarning loqayd va beparvoligi, farzandlar tarbiyasiga e’tiborsizligi meni qiynaydi. Axir, sening kelajaging o‘sha farzanding-ku! Loqaydlik – eng yomon, eng katta muammo, kamchilik, deb bilaman.

Yutuqlarimizga kelsak, faxr bilan ayta olaman, oldingi yillarda ham, joriy yilda ham bizda jinoyatchilik bo‘lmadi, ajrim bo‘lmadi. Buning tagida qanchalik mehnat yotganini o‘zim bilaman. Mahalla yettiligi, jamoatchilik, nuroniylarimizning juda katta o‘rni bor bu yerda. Nuroniylarga har doim minnatdorlik bildiraman.

– Manzura aya, Xalqaro xotin-qiz-lar kuni arafasida dil izhorlaringizni gazetamiz orqali yurtdoshlarimizga yetkazishingiz mumkin.

– Aziz ayollar, hamisha suyukli bo‘ling. Bugun O‘zbekiston ayollari dunyoga chiqyapti: sport deysizmi, ilm-fan deysizmi, ishlab chiqarishmi, yurtdoshlarimiz peshqadam. Bil-sangiz, Prezidentimiz xorijiy mehmon-larni kutib olganda, faxriy qorovul saf tortadi. Shu safda barno qizlarimizni ko‘rib, beixtiyor quvonib ketaman: “Yashang, To‘maris qizlarim!” deb qo‘yaman.

Barcha bayram va qutlovlar sababi – Vatan ozodligi va tinchligidir. Yurtimiz osoyishtaligi va taraqqiyoti bardavom bo‘lsin!

Mahallalarimiz obodligiga ko‘z tegmasin! Har bir oilada tinchlik, xotirjamlik bo‘lishini, farzandlari ota-onalari bag‘rida katta bo‘lishini, yoshlarimiz yurtga kerakli barkamol insonlar bo‘lib yetishishlarini, ular bilan faxrlanib yurishimizni istayman.

Mana shunday sharoitlarni bizga yaratib, imkoniyatlarni qilib bergan muhtaram Prezidentimiz omon bo‘lsin. Biz bugun butunlay boshqa hayotda, Yangi O‘zbekistonda yashash sharafiga musharraf bo‘ldik. Yurt-doshlarimizni shu hayotning qadriga yetib, shukrona bilan yashashga chaqiraman.

– Katta rahmat, ayajon. El-yurt xizmatidan charchamang!

Suhbatdosh: Zarnigor IBROHIMOVA

HAMKORLIK

TA’LIM TARAQQIYOTGA ELTADI

Yangi taraqqiyot bosqichiga qadam qo‘ygan O‘zbekiston uchun oliy ta’limni chuqur isloh qilish, uni xalqaro maydonga integratsiyalash hamda ta’lim diplomatiyasini tashqi siyosatning ustuvor yo‘nalishiga aylantirish strategik ahamiyat kasb etmoqda.

Yaqinda Rim shahrida o‘tkazilgan “Italiya va O‘zbekiston o‘rtasida innovatsiyalar hamda akademik hamkorlik: bugungi holat va kelajak istiqbollari” mavzusidagi II forum ana shu siyosatning mantiqiy davomi sifatida namoyon bo‘ldi. Forum O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi hamda Italiya Respublikasi Vazirlar Kengashi tomonidan qabul qilingan “Yo‘l xaritasi” asosida tashkil etildi. Bu jihat anjuman oddiy akademik uchrashuv emas, balki davlatlararo kelishuvlarni amaliyotga tatbiq etuvchi muhim diplomatik mexanizm ekanini ko‘rsatadi. Forumda O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vaziri Qo‘ng‘irotboy Sharipov, O‘zbekistonning yetakchi oliygohlari rektorlari, Italiya universitetlar va tadqiqotlar vaziri Anna Mariya Bernini hamda Roma Tre universiteti va boshqa nufuzli oliy ta’lim muassasalari rahbarlari ishtirok etdi.

Bugungi kunda Toshkent shahrida faoliyat yuritayotgan Turin politexnika universiteti hamda Piza universiteti filiallari O‘zbekiston–Italiya ta’lim hamkorligining yorqin namunasiga aylangan. So‘nggi ikki yilda yuzdan ortiq professor-o‘qituvchilarning Italiyada malaka oshirgani, yuzlab talabalarning italyan tilini o‘rganayotgani va qo‘shma ilmiy tadqiqotlar olib borayotgani akademik almashinuvning real natijasidir.

Forum doirasida Trento universiteti bilan qayta tiklanuvchi energiya va ekologik barqarorlik sohasi-dagi muzokaralar, Marangoni instituti bilan moda va dizayn yo‘nalishidagi hamkorlik masalalari-ning muhokama qilinishi ta’lim diplomatiyasining iqtisodiy va innovatsion samaradorlik bilan uyg‘unlashayotganini ko‘rsatadi. Bu jarayon O‘zbekistonning “yashil” iqtisodiyotga o‘tish va kreativ sanoatni rivojlantirish strategiyasi bilan hamohangdir.

Tashqi siyosat va xalqaro munosabatlar yo‘na-lishida tahsil olayotgan talaba sifatida ushbu nufuzli forumda ishtirok etish men uchun katta tajriba bo‘ldi. Ayni paytda, talabalarning ana shunday yirik xalqaro platformalarda qatnashishi oliy ta’lim tizimida sifat jihatidan yangi bosqich boshlanganini anglatadi. Bu – yoshlar salohiyatiga bildirilayotgan ishonch, ularni global jarayonlarga jalb etish va kelajak diplomatiyasining poydevorini bugundan mustahkamlash, demakdir.

Rim forumi O‘zbekiston va Italiya o‘rtasidagi strategik hamkorlikni yanada chuqurlashtiradi,

ilmiy integratsiya va innovatsion sheriklikni mustah-kamlaydi. Eng muhimi, u Yangi O‘zbekistonning ochiq, zamonaviy va raqobatdosh ta’lim modelini xalqaro maydonda namoyon etuvchi muhim qadam sifatida tarixda qoladi.

Feruza RAHMATOVA,
Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti talabasi

JAMIYATIMIZNING HAQIQIY QAHRAMONLARI

Boshlanishi 1-sahifada.

Farmonga ko‘ra, homilador talaba-qizlarga yoki 3 yoshgacha bo‘lgan farzand tarbiyasi bilan shug‘ullanuvchi talabalarga oliy ta’lim olish uchun “ikkinchi imkoniyat” yaratish maqsadida, 2026–2027-o‘quv yilidan boshlab kursdan qolgan yoxud talabalar safidan chiqarilgan shaxslarga, istisno tariqasida, fanlar farqini qayta o‘zlashtirish sharti bilan ta’limni davom ettirish imkoni berilmoqda. Bunday imkoniyat mustaqil O‘zbekiston tarixida hech qachon yaratilmagan.

O‘zbekiston Prezidentining “8-mart – Xalqaro xotin-qizlar kuni munosabati bilan mukofotlash to‘g‘risida”gi farmoni mamlakatimizda ayollarga bo‘lgan ehtirom va e’tozni yanada mustahkamlash, ularning ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy hayotdagi o‘rnini oshirish maqsadida qabul qilingan yana bir muhim hujjat bo‘ldi. Farmon, avvalo, xotin-qizlarning davlat va jamiyat hayotidagi o‘rni va nufuzini oshirishga qaratilgan. Ayollar jamiyatning barqarorligi, rivojlanishi va farovonligi uchun muhim rol o‘ynaydi. Xotin-qizlarni rag‘batlantirish orqali ularning faolligini kuchaytirish va ijtimoiy hayotdagi ishtirokini oshirish mumkin.

Mukofotlangan yurtdashlarimiz o‘zlarining samarali mehnati, boy bilimi, hayotiy tajribasi bilan yoshlarga ibrat va namuna bo‘ladi. Xotin-qizlarni rag‘batlantirish ularning iqtisodiy faolligini oshirib, mamlakatimiz taraqqiyotiga katta ta’sir ko‘rsatadi.

Davlatimiz rahbarining “Zulfiya nomidagi Davlat mukofoti bilan taqdirlash to‘g‘risida”gi qarori, o‘zining ijodiy, ilmiy, ijtimoiy faolligi bilan yoshlarga namuna bo‘lib kelayotgan qizlarni rag‘batlantirishga qaratilgan. Bu esa, o‘z navbatida, qizlarimizning o‘z iqtidorlarini to‘la-to‘kis namoyon etishi, yangi g‘oyalar bilan chiqishi va jamiyatning ijobiy o‘zgarishlaridagi ishtirokini kuchaytirishga xizmat qiladi.

Mana shunday yuksak e’tibor samarasi o‘laroq, keyingi to‘qqiz yilda mamlakatimizda xotin-qizlarning turli sohalardagi ishtiroki sezilarli darajada oshdi. 2017-yilda boshqaruvda xotin-qizlar soni 20 foizni tashkil etgan bo‘lsa, bu raqam hozirgi kunda 35 foizga yetdi. Oliy Majlis Qonunchilik palatasidagi deputatlar orasida ayollar ulushi 38 foizni, Senat a’zolari orasida esa 27 foizni tashkil etmoqda.

To‘maris izdoshlarning sportdagi muvaffaqiyatlari ham alohida e’tiborga sazovordir. Olimpiya va Paralimpiya o‘yinlarida ayol sportchilarimiz 3 ta oltin, 8 ta kumush, 3 ta bronza, jami 14 ta medalni qo‘lga kiritgani, madaniyat va san’at sohasidagi xalqaro tanlovlarda 25 nafar ayolning g‘alabasi, mamlakat miqyosidagi ko‘rik-tanlovlarda esa 71 nafar iste’dodli xotin-qizlarning muvaffaqiyati ularning ijodiy salohiyati yuqori ekanini namoyon etadi.

Davlatimiz tomonidan ayollar uchun zarur sharoitlarni yaratish borasida keng ko‘lamli ishlar olib borilmoqda. Ayollarni ijtimoiy himoya qilish masalalari ijtimoiy davlat tamoyilini nazarda tutadigan yangilangan Konstitutsiyamizda ham to‘la aks etgan. 2025-yilda nogironligi bo‘lgan 162 ming nafar ayolga tibbiy, boquvchisini yo‘qotgan 130 ming nafar xotin-qizga moddiy yordam ko‘rsatildi. Xotin-qizlar salomatligini mustahkamlash maqsadida 230 ta tug‘uruq muassasasi zamonaviy tibbiy uskunalar bilan jihozlandi.

Saraton kasalligiga qarshi kurashish uchun ayollarni skrining tekshiruvlaridan o‘tkazish ham muhim ahamiyatga ega bo‘lib bormoqda.

Ma’lumki, qizlarning sifatli ta’lim olishi butun oila va jamiyatga naf keltiradi. Bilimli oila – ma’rifatli jamiyatning asosidir. Bugungi kunda talabalarning 52 foizdan ortig‘ini xotin-qizlar tashkil etayotgani mana shu ezgu g‘oyaning amaliy natijasi hisoblanadi. Ayni paytda, ilmiy faoliyat bilan shug‘ullanayotgan xotin-qizlar soni ham ortib bormoqda.

Hozirgi vaqtda ular yurtimizdagi jami ilmiy ishlanmalarning 25 foizini yaratib, bu borada ham o‘z o‘rnini mustahkamlamoqda.

Xotin-qizlarning huquq va manfaatlarini ta’minlash faqatgina ayollarga emas, balki butun jamiyatga manfaat keltiradi. Zamonaviy ta’lim va kasb-hunarlarni egallash, chet tillarini o‘rganish, oliy ma’lumotga ega bo‘lish bugungi kunda har bir qizning huquqi va imkoniyati hisoblanadi.

2025-yili 250 ming nafar qiz oliy ta’limga qabul qilinishi, bu raqam 2017-yilga nisbatan 3,5 karra ko‘p ekani – bu jarayondagi ijobiy o‘zgarishlarning yaqqol isbotidir.

Shuningdek, kasb-hunar va tadbirkorlikka o‘qitish uchun ham 250 ming nafar ayolga imkoniyat yaratiladi. “Yorqin kelajak” loyihasi doirasida kamida 200 nafar qiz dunyoning nufuzli oliygohlariga o‘qishga yuborilishi kelajak avlodning bilimli va raqobatdosh bo‘lishi uchun muhim qadamdir.

Keltirilgan fakt va raqamlarni balki osongina sanash mumkindir, ammo har bir raqam ortida katta siyosiy iroda, mashaqqat va intilish yotibdi. Tan olib aytish kerakki, ayollarning tashvish va mashaqqati ham, zimmasidagi mas’uliyati ham erkaklarga nisbatan ancha yuqori. Uy-ro‘zg‘or ishlari va farzand tarbiyasidan ortib ta’lim olayotgan, mehnat qilayotgan va tadbirkorlik bilan shug‘ullanayotgan xotin-qizlar haqiqatan ham qahramondir. Shu ma’noda, Yangi O‘zbekistonda xotin-qizlarning og‘irini yengil qilish, ular uchun barcha sohalarda zarur sharoitlarni yaratib berish doimo davlat siyosatining eng ustuvor yo‘nalishlaridan biri bo‘lib qolaveradi.

Mamlakatimiz rahbari Shavkat Mirziyoyev 2025-yil 26-dekabrda Oliy Majlisga va O‘zbekiston xalqiga Murojaatnomasida ta’kidlaganidek, ayollar va bolalarni himoya qilish – erkaklar uchun sha’n va g‘urur masalasidir.

Kelgusida qonunchilikni yanada takomillashtirish, xotin-qizlar uchun barcha sohalarda keng imkoniyatlar yaratish, ularni tazyiq va zo‘ravonlikdan himoya qilish hamda oila institutini mustahkamlash yo‘lidagi ishlar izchil, tizimli va bosqichma-bosqich davom ettiriladi. Zero, xotin-qizlarning huquq va manfaatlari ta’minlangan davlat va jamiyatning kelajagi yorug‘, taraqqiyoti bardavom bo‘ladi.

Jamoliddin BADALOV

JAHOLAT

“HIDOYAT” LIBOSIDAGI

Boshlanishi 1-sahifada.

Negaki, bunday xatti-harakat oqibatida neft, gaz va suv kabi strategik resurslar ustidan nazoratni qo‘lga kiritish, shu bilan birga, iqtisodiy manfaatlarni ta’minlash, o‘zga xalqlar ustidan hukmronlik qilishga erishish mumkin. Qolaversa, radikal kuchlarni nazorat ostida ushlagan tomon ularni zarur paytda o‘ziga raqib bo‘lgan davlatlarga qarshi ishlatishi yoki muayyan harbiy-siyosiy strategiyalarda qo‘llashi mumkin. Buning yaqqol misoli aksar Yaqin Sharq mamlakatlarida sodir bo‘layotgan voqealarda ham ko‘rinadi.

Jahonda biror davlat yo‘qki, zo‘ravon ekstremizmdan, terroristik aktlardan, radikal g‘oyalarning turmushdagi aks sadosidan aziyat chekmagan bo‘lsa. Shuning uchun yoshlarni radikal, ekstremistik va terroristik g‘oyalar ta’siridan asrash masalasiga jiddiy e’tibor qaratish shart. Negaki, bu xalq va davlat taqdiriga daxldor masala.

Misr Arab Respublikasidagi Ekstremizmga qarshi kurash “Al-Azhar” observatoriyasi direktori Reham Abdullah Salama o‘z yurtidagi radikal g‘oyalarga qarshi kurashishning amaliy tajribasi haqida shunday deydi:

– Dunyo musulmonlarining katta qismi arab tilida so‘zlashmaydi, shu bois, islom haqidagi ma’lumotlarni turli vositalar – veb-saytlar, imomlar yoki “Google” orqali oladi. Shuning uchun ularga turli tillarda tarqalayotgan yot va mutaassib fikrlarni aniqlab, o‘sha tillarda javob berishga harakat qilamiz. Radikal g‘oyalardan, eng avvalo, yoshlar himoyaga muhtoj.

Yaqinda shunday voqea sodir bo‘ldi. 15 yoshli o‘smir ota-onasi bilan birga markazimizga keldi. U ekstremistik g‘oyalar ta’siriga tushib qolgan ekan. Unga oddiy o‘yin – PUBG orqali murojaat etishgan. O‘yin payti unga avval video, keyin xabarlar yuborishgan. U bilan shaxsiy aloqa o‘rnatilgach, Telegram orqali uzoq va kuchli ta’sir o‘tkazishgan. Otaning aytishicha, farzandi ijtimoiy hayotdan chetlashgan, hatto, o‘ziga yaqin ayol qarindoshlari bilan ham salomlashishni istamay qo‘ygan, uzoq vaqt yotoqxonada o‘tiradigan bo‘lib qolgan. Biz tekshiruv o‘tkazib, masala jiddiy ekanini aniqladik. Bola bilan ishlash oson bo‘lmadi. Chunki unga juda ko‘p yolg‘on va bir tomonlama kontentlar ko‘rsatilgan ekan. Unga kitoblar berdik, muloqot qildik, bahs-munozara ham bo‘ldi. Keyin uni “Al-Azhar” universitetiga va “Al-Husayn” jome’ masjidiga ekskursiyaga olib bordik. U avvaliga o‘z qarashlarini qat’iy himoya qildi. Lekin vaqt o‘tib, o‘zgardi. Unda to‘g‘ri fikrlash jarayoni boshlandi. Endi u foydali shaxs. Agar bu jarayon bo‘lmaganida, u terrorchi tashkilotlar safiga kirib ketishi mumkin edi.

Ushbu voqea misolida biz barcha ota-onalarga murojaat qilamiz: farzandingizga e’tiborli bo‘ling. Agar unda qandaydir o‘zgarish sezilsa – qiziqishlarini yo‘qotsa, o‘zini olib qocha boshlasa – aslo beparvo bo‘lmang!

Reham Abdullah Salama haq. Har bir ota-ona farzandini kuzatib borishi shart. Chunki hozirgi davrda har bir bola ekstremizm nishoniga aylanishi ehtimoli juda yuqori.

Aleksandriya kutubxonasi direktori Ahmad Abdulloh Zayd fikriga ko‘ra, bizning eng muhim vazifalarimizdan biri – yoshlarni ekstremizmdan himoya qilish, ularni madaniy va ilmiy dunyoga

jalb etish, shu bilan birga, ma’rifat, bag‘rikenglik, boshqalarga hurmat va ishonch qadriyatlarini singdirish:

– Masalan, faqat mening dinim to‘g‘ri, faqat mening millatim yaxshi, faqat mening tilim ulug‘, deyish yoki faqat zamonaviy madaniyatnigina ma’qul deb hisoblash ham mutaassib qarashdan boshqa narsa emas. Yoshlarni turli davrlardagi falsafa, ilm, din va san’at namoyandalari bilan tanishtirish lozim, toki, ular anglasinki, insoniyat sivilizatsiyasi hech qachon faqat bir xalq yoki bir millat ishi bo‘lmagan, balki u doimiy ravishda bir-birini boyitib borgan Mesopotamiya, Misr, Hind, Xitoy, Yunon, Finikiya, Iskandariya, Movarounnahr, islom va zamonaviy G‘arb sivilizatsiyasi madaniy meroslaridan tashkil topgan.

Diniy va dunyoviy ilmlar o‘rtasida ajralish bo‘lishi mumkin emas. Islom faqat oxirat haqida emas, balki bu dunyo hayoti haqida ham g‘amxo‘rlik qilishni buyurgan. Iymon faqat namoz, ro‘za va boshqa ibodatlar bilan cheklanmaydi. Iymon to‘liq jarayon: u ibodatni ham o‘z ichiga oladi, bir vaqtning o‘zida dunyoviy hayotga ham e’tibor berishni talab qiladi. Shuning uchun musulmon kishi dunyoviy ilmlarni o‘rganishi shart. Chunki islom olami faqat dunyoviy ilmlar egallanganida rivoj topadi.

Diniy radikalizm islom dini belgilagan muvozanatga daxldor emas. Bir necha o‘n yillardan beri biror yurtni istilo etish, itoatda tutish, davlatning hududiy yaxlitligiga raxna solish, mustaqilligidan qisman yo to‘la judo etishda diniy radikalizmdan ustamonlik bilan foydalanilayotgani jiddiy hushyorlikni talab etadi. Bunday g‘arazli harakatlarning mavjudligini tadqiqotchi-olimlar allaqachon isbotlagan. Bundan yigirma bir yil muqaddam fransuz sharqshunosi, siyosatshunos va yirik dinshunos ekspert Olive Rua diniy radikallashuv hodisasini o‘rganishga bag‘ishlangan tadqiqotlaridan so‘ng, shunday istehzoli savolni o‘rtaga tashlagan edi: Islom radikallashayaptimi yoki radikallashuv islomlashayaptimi? Ushbu hodisa bilan bog‘liq jarayonlarni diqqat bilan kuzatgan har bir kishi, diniy radikalizmni zamonaviy dunyoning istilochilik borasidagi yangi fenomeni, degan bo‘lardi.

Siyosat, san’at, texnologiya, sanoat, su’niy idrok va farovonlik borasida ilgarilab ketgan mamlakatlarda, shubhasiz, ilm taraqqiy etgan. Buning aksi hukm surayotgan makonlarda esa, afsuski, jaholat ildiz otganini ko‘ramiz. Ilmga loqaydlik, hunar egallashga beparvolik bugun ham ko‘plab mamlakatlarni yer sharining zulmatga burkangan puchmoqlarida yashashga mahkum etgan. Buning yana bir sababi bor. U geosiyosatdir.

Geosiyosat, oddiy qilib aytganda, turli mamlakatlar o‘rtasidagi “katta shaxmat o‘yini”. Unda har bir hudud, daryo, tog‘, dengiz yo‘li yoki gaz quvuri ham alohida ahamiyat kasb etadi. Bu o‘yinda geosiyosiy raqibni zaiflashtirish, uning iqtisodiy va siyosiy salohiyatini susaytirish, strategik hudud va resurslar ustidan nazoratni qo‘lga kiritish yoki boshqa g‘arazli maqsadlar ko‘zlangan holda turli nayranglar qo‘llaniladi. Aholini radikallashtirish, jamiyatni mafkuraviy yoki diniy bo‘linishlarga undash, yoshlarga nomuvofiq ta’lim berish yoki diniy mutaassiblikni dastaklagan holda dunyoviy ilmda rivojlanishiga yo‘l bermaslik shunday nayranglardan sanaladi. Nega yo‘l berishmaydi? Chunki harbiy, iqtisodiy, siyosiy, texnologik jihatdan qoloq xalqlar va mamlakatlarni boshqarish, ular egalik qilib turgan yer osti va yer usti, inson resurslarini qo‘lga kiritish oson. Shuning uchun ularning rivojlanishiga turli yo‘llar bilan to‘siq qo‘yiladi.

Xalq va davlat rivojiga g‘ov bo‘lajak o‘sha to‘siqlarning biri aholini radikallashtirishdir. Ijtimoiy hodisa hisoblangan bu fenomen birorta davlat uchun xayrli bo‘lmagan. Keling, tarixiy dalillarga murojaat qilaylik.

IX-X asrLAr, Xuroson. Abbosiylar davri. Nishopur, Marv, Balx singari buyuk ilm markazlarida dastlab ilm-ma’rifat gullab-yashnadi. Ammo diniy radikal oqim hisoblangan xorijiylar, g‘ulot firqalari, “mutaziliylar” ta’sirida jamiyatda ixtilof va bo‘linishlar yuzaga keldi. Oqibatda ilm rivoji to‘xtadi, olimlar quvg‘inga uchradi. Mintaqa esa G‘aznaviylar va Saljuqiylar tomonidan bosib olindi. Ilm va din o‘rtasidagi muvozanatning buzilishi oxir-oqibat davlatning yemirilishiga olib keldi.

XIII-XVII asrlar. Yevropa – Inkvizitsiya davri. Katolik cherkovi vakillari dunyoviy ilm egalarini cherkov ta’limotiga qarshi chiquvchilar deb ta’qib qildi. Oqibatda faylasuf, astronom, shoir va ilohiyatshunos Jordano Bruno gulxanda yoqildi, astronom, fizik, matematik, muhandis va faylasuf Galiley uy qamog‘iga tashlandi. Dunyoviy ilm-fan tarafdorlari bo‘lgan yuzlab, ehtimol, minglab kishilar boshiga ham shunday qismat tushdi. Oqibatda Yevropada ilmiy inqirozga sabab bo‘lgan “Qora asrlar” boshlandi. Jaholat ilmdan ustun kelib, taraqqiyot to‘xtadi.

XX-XXI asrlar. Afg‘oniston. 1970-yillardan keyin tashqi ta’sir va ichki qarama-qarshilik natijasida jamiyat ichida diniy-radikal fikrlar ustuvor bo‘la boshlagani oqibatida tinch aholi urush girdobida qoldi, ta’lim tizimi vayron bo‘ldi, ayollar huquqi cheklandi, intellektual salohiyat tubanga yuz burdi. Diniy radikalizm davlatni ham, xalqni ham xonavayron qildi.

Shu o‘rinda savol tug‘iladi: radikallashuv, xalq uchun ham, davlat uchun ham yaxshilik olib kelmas ekan, unda nega bu ijtimoiy hodisaga qarshi turilmagan yoki bu tashqaridan boshqariladigan ulkan loyihami?

Bu savolga **O‘zbekiston xalqaro islomshunoslik akademiyasi professori Habibulla Sadibaqosev** shunday javob beradi:

– Radikallashuvga ilm-hunarga beparvolik va yoshlar ta’limiga loqaydlik ham sabab bo‘lishi mumkin. Tarixda ham, zamonaviy siyosiy jarayonlarda ham aholini radikallashtirish maxsus rejalashtirilgan “geosiyosiy texnologiya” sifatida qo‘llanilgan holatlar bor. Buni ba’zan “idorali radikallashuv” deb ham ataymiz.

Masalan, XIX asr oxiri – XX asr boshlaridan Buyuk Britaniya Hindiston va Afg‘onistonda “diniy radikallashuvni boshqarish” loyihasini olib borgan. O‘zining imperialistik hukmronligini saqlash uchun aholini hind-musulmon ziddiyati asosida bo‘lib tashlagan. Bu borada madrasalar va diniy jamoatlar orasida tor fikrli, sof e’tiqod da’vosidagi qarash egalari rag‘batlantirilgan, millatchilik va konfessiyaviy kurash kuchaytirilgan, ayrim radikal qanotlardan geosiyosiy manfaatlar uchun foydalanilgan. Bu nayrang natijasida Hindiston ikkiga bo‘lindi, Afg‘onistonda esa doimiy ziddiyat muhitiga zamin yaratildi.

1979–1989-yillar mobaynida sobiq SSSR va AQSHning “Afg‘oniston jang loyihasi”ga guvoh bo‘ldik. Kommunizm kengayishiga qarshi AQSH, Pokiston, Saudiya Arabistonining mahalliy guruhlar ishtirokidagi “jihodiy” harakatlarni qo‘llab-quvvatlashi, madrasalardagi yoshlar ongiga “jihodiy g‘oyalarni” singdirishi Afg‘oniston, Pokiston va Markaziy Osiyoda radikal g‘oyalarning ildiz otishiga sabab bo‘ldi.

Mavzu yuzasidan yana bir ekspert – **O‘zbekiston Respublikasi Din ishlari bo‘yicha qo‘mitasi huzuridagi Diniy-ma’rifiy sohada malaka oshirish va qayta tayyorlash instituti direktori Husniddin Ahmedov** o‘z mulohazalarini quyidagicha bayon etadi:

– 2010–2020-yillari Yaqin Sharqda sodir bo‘lgan “Arab bahori” inqiloblarini yodga oling. Bu chetdan turib boshqarilgan radikallashuv hodisasining bir ko‘rinishi, g‘arazli davlatlarning turli razvedka tizimlari tomonidan ma’naviy bo‘shliqni radikal g‘oyalar bilan

to‘ldirishga bo‘lgan urinishning bir qismi edi. Natijada Liviyada Qaddafiy rejimi yiqilgandan keyin, “Ansor ash-Sharia” va boshqa jangari guruhlar uchun maydon ochildi. Suriyada turli davlatlar qo‘llagan “qo‘zg‘olonchilar” keyinroq “ISHID” terroristik tashkilotini shakllantirdi.

Xalqlarni radikallashtirish harakatlari hech qachon to‘xtamagan. Qariyb uch asrga yaqin vaqt mobaynida targ‘ib etib kelinayotgan soxta salafiylik g‘oyalari ham bugun aholini radikallashtirishdagi eng ulkan loyiha sifatida yashab kelmoqda. Go‘yoki “sof islom” g‘oyalarini keng targ‘ib etish, xalqaro ta’lim grantlari orqali yosh avlodni shu yo‘nalishga jalb qilish, mahalliy diniy an’analar o‘rniga chetdan kirgan va qotib qolgan qarashlarni qaror toptirishga urinish hanuz kuzatiladi. Bunday holatlar faqat islom dini doirasida emas, aksar din vakillari orasida uchraydi. Afrika va Lotin Amerikasida, Kolumbiya va Venesueladagi diniy va etnik da’vodagi “ijtimoiy guruhlar” bugunga kelib allaqachon geosiyosiy ta’sir vositasiga aylangan. Bu hodisalar g‘irromlik bilan sahnalashtirilayotgan juda katta spektakldir. E’tiqod bilan bog‘liq aksar oqimlar, harakatlar, guruhlar – ayrim yovuz kuchlarning, ya’ni uchinchi tomonning o‘ylab topgan fitnasidagi shunchaki ishtirokchidir.

Shu o‘rinda o‘quvchiga ravshan yetkazish lozim bo‘lgan bir haqiqat bor: radikallashish aslo hidoyat emas, aksincha, “hidoyat” libosidagi jaholatdir. Radikallashuv insonni ilmga emas – tor fikrga, bag‘rikenglikka emas – nafratga, bunyodkorlikka emas – buzg‘unchilikka yetaklaydi. Ekstremizmga qarshi kurash nafaqat huquq-tartibot organlarining, balki butun jamiyatning, har bir ongli insonning oldida turgan dolzarb vazifadir.

Abdulhamid MUXTOROV,
“Ziyo” media markazi direktori

Xosiyat BOBOMURODOVA,
O‘zbekiston xalq shoiri

Baland ko‘tar O‘zbekiston bayrog‘ini!

Boshlanishi 1-sahifada.

BAYROQ

Najmiddin Kubro bo‘l, Jaloliddin bo‘l,
Oftobdek balqigin, mohtob kabi to‘l,
Vatan uchun yasha, Vatan uchun o‘l,
Egilib kelsa ham, tovlarga berma,
Bayrog‘ingni quchgin, yovlarga berma!

Bayrog‘ing nomusing, oring bo‘ladir,
Yoningdan ayrilmas yoring bo‘ladir,
Uzun karvonlarda noring bo‘ladir,
Bayrog‘i yo‘qlarning boshi bo‘lmaydi,
Vatani, ro‘zg‘ori, oshi bo‘lmaydi.

Bir bayroq ostida birlashgin, elim,
Dardingni yashirma, sirlashgin, elim,
Yuksalgin, tog‘lashgin, qirlashgin, elim,
Topmasinlar ruhi sendan boyrog‘ini,
Baland ko‘tar O‘zbekiston bayrog‘ini!

SAMARQANDGA KEL

Quvonch-u g‘amlarni yutgan qasrlar,
Registonda kular, yig‘lar asrlar,
Har qarichda jumbog‘-u sirlar,
Samarqandga kel!

Tirikmi hayrating, boq: Bibixonim,
Mehr kerak bo‘lsa, ich, ana qonib,
Poklanmoq istasang oqqil to‘lg‘onib,
Samarqandga kel!

Go‘ri Mir, yulduzlar qo‘nib o‘tar joy,
To‘xtab qolar bunda o‘n to‘rt kunlik oy,
Mehrob deganlari shudir hoynahoy,
Samarqandga kel!

Shoh bo‘lmoq istasang bitta yurakka,
Qul bo‘lmoq istasang bitta yurakka,
Ko‘milmoq istasang bitta yurakka,
Samarqandga kel!

BOG‘I BEHISHT

Yomondin ko‘ngilda dog‘ qolmish mudom,
Yaxshidin jahonda bog‘ qolmish mudom,
O‘n to‘rt bog‘ yaratmish Samarqand aro,
Sohibqirondin dil chog‘ qolmish mudom.

* * *

Har ayol sha’niga bog‘ yaratilmish,
Faxrdan ko‘ngillar tog‘ yaratilmish.
Bog‘i Behisht Tuman og‘aga atab,
Temur mehri iygan chog‘ yaratilmish.

Xandaq to‘la suv ekan to‘rt tomoni,
Xushxon bulbul, tovuslarning chamani.
Ohular yayrarkan, qushlar sayrarkan,
Kelgan ekan go‘zallikning zamoni.

To‘rt ko‘prik saroyga bog‘ni ulardi,
Kechalar hasaddan tongda qulardi.
Iqbol-u saodat shu bog‘ni izlab,
Baxt ham bog‘i Behisht aro kulardi.

SAMARQANDDAN KELMADI HECH KIM

Saidrizo Alizoda so‘zi

Vladimir shahridagi turma boshlig‘i Javigo xasta va pasporti yo‘q Saidrizoni olib ketinglar, deb Samarqandga xat yo‘llagan ekan. Xat qarindoshlarga yetib kelmagan. Buyuk olim, sadoqatli farzandiga Samarqanddan hech kim bormagan...

Qancha qarolik bor, keldi jonimga,
Barcha og‘ularni yutaverdim jim.
Ahvolimni so‘rab, mening yonimga
Nega Samarqanddan kelmadi hech kim?!

Turma boshlig‘ini ko‘ndirgan edim,
Nafrat olovini so‘ndirgan edim,
Boshimga omadni qo‘ndirgan edim,
Nega Samarqanddan kelmadi hech kim?!

Garchand qaynar edi zulm qozoni,
“Olib ketinglar, deb Saidrizoni”,
Xat bordi, to‘zsa ham g‘amlar to‘zoni,
Nega Samarqanddan kelmadi hech kim?!

Hali bola edi nabiram Farhod,
Kimlarning qo‘lida qolib ketdi xat,
Ko‘z tutdim yo‘llarga, chekib oh, faryod,
Nega Samarqanddan kelmadi hech kim?!

Minglab gunohsizlar bo‘lsa ham qurbon,
Hech kimga berilmas edi bu imkon,
Vatan, seni kutdim har lahza, har on,
Nega Samarqanddan kelmadi hech kim?!

Bir ko‘rsam, tanamga kirarmidi jon,
Yetmish tomirimda jo‘sharmidi qon,
Makkadan bo‘lsam ham qaytardim, inon,
Nega Samarqanddan kelmadi hech kim?!

Bolangning savodin chiqargan edim,
Xalqingni ko‘klarga ko‘targan edim,
O‘zim ham shu yurtda ko‘kargan edim,
Nega Samarqanddan kelmadi hech kim?!

Hatto bir xasingcha qadrim yo‘qmidi?
Yovlar tirikmidi, qahri cho‘g‘midi?
Bitta yuragimga bitta o‘qmidi?
Nega Samarqanddan kelmadi hech kim?!

Yovlarim bilan ham til topgan edim,
Ilmimning ortidan yo‘l topgan edim,
Boshimni silovchi qo‘l topgan edim,
Nega Samarqanddan kelmadi hech kim?!

Kutaverib jigar bo‘ldi qora qon,
Turma azobidan o‘lmadi bu tan,
Meni bir yo‘qlamay o‘ldirdi Vatan,
Nega Samarqanddan kelmadi hech kim?!

* * *

Bir bag‘rimga bosib hidlasam, quchsam,
Mushk-u anbar tutgan xushbo‘y gullarni.
Bahor tomonlarga turnaday uchsam,
Unutib xazonga to‘la yo‘llarni.

Eslamasam aslo kimligimni ham,
Yellarga yolborsam, qoshiga eltgil.
Qo‘llari yetmayin qolib ketsa g‘am,
Bahorga o‘zimni topshirsam butkul.

ALLA

Dunyo uxlar beshikda-yo, alla-yo,
Toychoq kishnar eshikda-yo, alla-yo,
Bir dunyocha hikmat bor-a, alla-yo,
Enang aytgan qo‘shiqda-yo, alla-yo.

Qo‘li bovli, polvon bolam, alla-yo,
Orzulari alvon bolam, alla-yo.

Tomiringda Temur bobong qoni bor,
Shiddatingda yuz yigit imkoni bor,
Shul shohona taxtda bir uyg‘onay deb,
Har yigitning yurakda armoni bor.

Ohu quvgan yo‘lbars bolam, alla-yo,
Orom olgin birpas, bolam, alla-yo.

Bibixonim alla aytgan beshikdir,
Shahzodalar manglay urgan eshikdir.
Kindik qoning to‘kilgan yurt nomiga,
Jumla jahon mahliyodir, oshiqdir.

Beshik bolam, bek bo‘larsan, alla-yo,
Yoki Ulug‘bek bo‘larsan, alla-yo.

Zar to‘nchalar tikay jonim, alla-yo,
Gul, rayhonlar ekay jonim, alla-yo,
Nur, ziyolar balqigan peshonangdan,
Cho‘chib ketma, o‘pay, jonim, alla-yo.

Nur jahonim, Samarqandim, alla-yo,
Arslon bolam, asal qandim, alla-yo.

SHOIRGA MAKTUB

(Zulfiya monologi)

Lola ham bermading uzib qo‘limga,
Ular ham yashasin, deding kuyinib.
Ammo yuragingni qo‘yib yo‘limga,
Ne qilsang seniki, deding suyunib!

Goh olam yukiga qalaming tirab,
Mo‘jiza yaratib qo‘ysang-da o‘zing,
Men soddang oldida nogoh dovdirab,
Maqsading aytolmay chuvaldi so‘zing.

Shafqatli taqdirga ming shukur qilib,
Ikkimiz yetgan dam sen ilhomga qul.
So‘z izlab, qalbingni beayov tilib,
Unutib qo‘yarding borimni butkul.

Goh to‘kmoqqa rozi aylab qonimni,
Hech kim sening kabi yuklamagan g‘am.
Ko‘klarga ko‘tarib mitti jonimni,
Hech kim sening kabi sevolmagan ham!

O‘zing meni qattiq o‘rgatib qo‘yding,
To‘lqini zo‘r, otash muhabbatingga.
Nechun keragidan ortiqroq suyding,
Beparvolik bir zum kelmay yodingga.

Sen uchun olamda menchalik erka,
Menchalik sig‘ingan bir jon bormidi?
Men uchun olamda vaslingdan ko‘rkam,
Sendan o‘zga biror inson bormidi?!

Hamid, olmaymizmi, bizlar axir o‘ch,
Hijron deb atalgan kunduz, kechadan.
Samarqand yulduzi porlagan bu kech,
O‘tmaysanmi yana o‘sha ko‘chadan?

Sening so‘zlaringni yonib aytarman,
Yuragim qafasga sig‘mas bu choqda:
“Meni kutgil va men qaytarman,
O‘limlarni qoldirib dog‘da!”

MAYOQ

DUNYO ICHRA DUNYO

Qutlibeka RAHIMBOYEVA,
O‘zbekistonda xizmat ko‘rsatgan madaniyat xodimi

Bizga adabiyot fanidan Yo‘ldoshali Solijonov dars berardi. Yaxshigina yumori bor, boshqa ustozlarga qaraganda talabalarga qalban yaqinroq edi. Adashmasam, ikkinchi kursdaligimizda, qishki sessiyadan so‘ng bo‘lsa kerak, fakultetda “yangi domla kepti” degan gap yurib qoldi. Talaba uchun bu xabar muhimligini o‘sha paytda o‘qib, ustozlar mehriyu qahridan “bahramand” bo‘lgan tolibi ilm biladi. Bilgichlarning aytishicha, ustoz Samarqand davlat universitetidan bizga yo‘llangan ekan, sharif ismi – Asqarali Sharopov. Talabaligim bilan bog‘liq ko‘p narsalar esimdan chiqib ketgan bo‘lishi mumkin, ammo shu domlaning ilk darsi hamon esimda.

O‘shanda Maqsud Shayxzodaning “Mirzo Ulug‘bek” dramasi bo‘yicha seminar dars bo‘lishi kerak edi. Domla gapni qisqa qildi, yo‘qlama ham, tanishuv ham bo‘lmadi. Faqat:

– Bundan bu yog‘iga bu kursni sizlarga men o‘taman. Mabodo darsim yoqmasa, o‘zlaringni majburlab o‘tirmanglar. Faqat imtihon, zachyotlarni men talab qilganday topshirsalaring bo‘ldi, – dedi.

Bir yarim yildan ziyod o‘qib, hali biror ustozdan bunaqa g‘alati gap eshitmagandik. Ustozlarimizning deyarli bari darsga kirmasak yoki konspekt yozmasak, imtihon, zachyotda ko‘rasizlar, deya dag‘dag‘a qilishardi.

Angrayib qoldik. Domla shunday dedi-yu birdaniga seminarga kim tayyorligini so‘radi. Albatta, ko‘pchiligimiz qo‘l ko‘tardik, chunki hammamiz o‘zimizni yaxshi o‘qiydigan talabalar deb hisoblardik. Bo‘yim pastligi uchun hamisha oldingi partada o‘tirardim. Ko‘zlari menga tushdimi yo domla bizga taklif qilgan erkinlikning ifodasi yuzko‘zimga qalqidimi, menga:

– Sen chiqqin-chi, – dedi. Menga ikki inson (ikkovi ham behad qadrli) birinchi ko‘rganidayoq “sen” deb murojaat qilgan: Biri – Sharopov domla, yana biri – ustoz shoiramiz Zulfiyaxonim.

Qo‘limda adabiyotshunoslarning “Mirzo Ulug‘bek” dramasi haqida yozgan maqolalaridan ko‘chirmalar olingan qalin daftar. Endi o‘qishga chog‘langan edim (shu paytgacha biz seminarni shunday o‘tardik), domla bexos:

– Maqsud Shayxzoda qanday shoir? – deb so‘rab qoldi. Dovdiradim. Tarjimayi holini o‘tganmiz, ozmi-ko‘pmi bilaman. Qayerda tug‘ilgan, qanday asarlar yozgan, tarzidagi savollar berilsa, bemalol javob berishim mumkin edi. Ammo bu savol men uchun kutilmagan bo‘ldi. Baribir, jim turishni ep ko‘rmadim. “Yangi domla”ning xotirasida “bilmasoy” bo‘lib o‘rnashib qolgim kelmadi.

– Yaxshi shoir, – dedim. Domla kinoyali kulimsiradi:

– Nimasi yaxshi?

– Yaxshi asarlar yozgan. Jaloliddin Manguberdi haqida, Mirzo Ulug‘bek haqida...

– She’rlari-chi?

Qani, o‘shanda birorta she’ri esimga kelsa... Biz bechoralar she’r tahlil qilib ko‘ribmizmi?.. Bo‘libam, Maqsud Shayxzodaning she’riyati ichiga kirib ko‘ribmizmi? Qizaribbo‘zarib ketgan bo‘lsam kerak. Boz ustiga, ikki og‘iz gapdan domlamiz bilim darajamni bilib oldi, shekilli:

– Marhamat, “Mirzo Ulug‘bek”ka qaytamiz, – dedi.

Men yengil nafas olgandek bo‘ldim. Darrov daftarimni ochib yozuvlarimga qarab-qaramay, “Falon adabiyotshunos “Mirzo Ulug‘bek” haqida undoq degan, piston adabiyotshunos bundoq degan”, deya sayray boshlagan edim, domla keskin qo‘l siltab to‘xtatdi.

– Menga bu asar haqida adabiyotshunoslarning nima degani mutlaqo qiziq emas. Bo‘lajak adabiyot o‘qituvchisi sifatida “Mirzo Ulug‘bek” haqida sen nima deysan? Menga shu qiziq, – dedi. Biz hali katta yozuvchi, shoirlarning asarlarini tahlil qilib ko‘rmagan edik. Buning ustiga, bizdan hali asarlarning originalini o‘qishni ham talab qilishmagandi.

Jim qoldim.

– Dramani o‘qidingmi o‘zi? – domlaning gapi miltiqning o‘qidek tegdi. Hartugul, o‘qigan edim.

– Ha, – dedim. Ammo hozir domla dramaning ichiga kirib, o‘ziga xos savollar (biz bu xoslikni ancha keyin bildik) bera boshlasa, tilim tutilishi turgan gap edi. Domla buni sezdi chog‘i:

– O‘tir, – dedi va bundan keyin seminar qay tartibda o‘tishini tushuntira ketdi:

– Bugundan boshlab yap-yangi umumiy daftar tutasizlar. Bundan keyin faqat konspekt bilan kifoyalanmaysizlar. Asarni, deylik, “Mirzo Ulug‘bek”ni, avvalo, yaxshilab o‘qib chiqasizlar. Voqealar rivojini tahlil qilasizlar. Ekspozitsiya, asar

dinamikasi, tugun, kulminatsiyasi, yechim... Har birini alohida tahlillaysiz. Keyin xuddi shu tartibda asarning asosiy qahramonlarini, so‘ngra qo‘shimcha personajlarni... Tushunarli-a?..

Ikki para dars qanday o‘tib ketganini bilmadik. Xayrlasha turib:

– Yanagi darsda yil oxirigacha o‘qib chiqishingiz shart bo‘lgan kitoblar ro‘yxatini beraman, – dedi-yu, qo‘shib qo‘ydi: – Keyingi mashg‘ulotda yo Mirzo Ulug‘bekning, yo sizlarning fojialaring sodir bo‘ladi...

Shu tarz zamonaviy adabiyotning ichiga chuqurroq kirib ketdik. Hali aytganimday, juda “bum-bum” emasdik o‘zi. Sal boshlamasi deb nom qo‘yib olgandik. Domlaning so‘roq, savollari juda g‘ayritabiiy kechardi.

– O‘qidingmi?

Birinchi savoli shu bo‘lardi.

– Ha.

Agar savol-javob Abdulla Qodiriyning “O‘tkan kunlar” romani bo‘yicha bo‘lsa, domla bu tarzdagi savolni berardi:

– Mirzakarim qutidorning eshigining qulfi qanaqa edi?

Yoki Oybekning “Navoiy” romani bo‘yicha bo‘lsa, domla:

– Sultonmurodning otasi kim bo‘lgan? – deb so‘rashi mumkin edi. Albatta, savolning javobi bor-yo‘g‘i uch yoki to‘rt satrda ifodalangan aytilgan narsani tushunardik va eplab ketardik. Shunday qilib, faqat prozaik emas, poetik asarlarni ham tahlil qilishga usta bo‘lib qoldik. Nasriy asarlardan yozuvchilarning xatolarini ham topardik. Kunlarning almashib ketgani, bir-ikki o‘rinda ishtirok etadigan qahramonlarning ismlari ham chalkashib qolganini topdik. Bunday qiziqarli tahlillarga shu qadar berilib ketdikki, kursimizdagi zo‘r o‘qiydiganlar bir yoqda qolib, bundayroq o‘qiydiganlar ham domlaning darslarini boshqa darslarga qaraganda yaxshi o‘zlashtiradigan bo‘lishdi. Vaqti-vaqti bilan “O‘qiladigan adabiyotlar ro‘yxati” bo‘yicha vazifalarni topshirardik. Bu mashg‘ulot kollokvium deb atalar, biz unga o‘zimizcha “kalla ko‘m” bo‘lib, asar uchun u qadar katta ahamiyatga ega ham bo‘lmasdi. Lekin domla asarni nihoyatda diqqat bilan o‘qishimizni istagani uchun bizni shunday imtihon qilardi. U kishidan o‘rgangan mutolaa tartibi mana hozirgacha saqlanib qolgan, biror asarni o‘qiy boshladimmi, darrov qo‘limga qalam olib, bo‘laklarga ajrata boshlayman.

Asqarali Sharopov bizga dars berayotgan yillarda hali Cho‘lponning asarlari chop etilmagan edi. Biz bu shoirning isminigina eshitgandik, xolos. Esimda, domla bizga Cho‘lponning mashinkada ko‘chirilgan she’rlarini olib kelib o‘qib bergan. Faqat o‘qibgina bermasdan, ramzlar ma’nosini (domlaning kandidatlik ishlari “O‘ttizinchi yillar adabiyotida simvolika” mavzusida edi. Shuning uchun ustoz Cho‘lponlarni “suv qilib ichib yuborgan” bo‘lsa kerak) ham tushuntirib berardiki, yuragimizda o‘zgacha bir otash yonardi. Hali biz qullik, qaramlik, millat ozodligi, degan tushunchalarga yetib kelmagandik. Shu-shu, hayotimizda nimalarnidir o‘zgartirish kerakligini anglay boshladik. Qalblarimiz o‘zimizga ham tushunarli bo‘lmagan bir hissiyotlarga to‘ldi. Domla adabiyotimizda o‘sha paytda hayot bo‘lgan ba’zi yozuvchilarni bir sabablarga ko‘ra tan olmas va buni yashirmasdi ham.

– Men falonchi, pismadonchi yozuvchilarni, dasturimizda bor bo‘lsa-da, sizlarga o‘tib bermayman. Kutubxonalarda kitoblari bor, agar qiziqsalaring, topib o‘qib olinglar. Buning o‘rniga oltmishinchi, yetmishinchi yillar yoshlar adabiyoti mavzusini o‘taman, – derdi va O‘lmas Umarbekov, O‘tkir Hoshimov, Shukur Xolmirzayev, Abdulla Oripov, Erkin Vohidov kabi o‘sha davr o‘zbek adabiyoti cho‘qqisiga chiqqan yozuvchi, shoirlar ijodi bilan tanishtirardi. Cho‘lpondan so‘ng bu ijodkorlar bilan tanishuv bizning millat, xalq borasidagi tushunchalarimizning yana bir pog‘ona balandlashiga sabab bo‘ldi.

Men domlaning darslarini juda kutardim. Darslarida butun vujudim quloqqa aylanar, havo olayotganday, tashnalikda yutoqib suv yutayotganday ichardim aytayotgan jumlalarini. “Nafas olmanglar-ey, Qutlug‘oyga xalaqit beryapsizlar”, deya tegishardi o‘rtoqlarim uning darslarida.

To‘rt yil birpasda o‘tib ketdi. Men domlani qayta ko‘rmasam kerak, deb o‘ylagandim. Tasodifni qarangki, Toshkentga kelib, G‘afur G‘ulom nashriyotida faoliyat boshlaganimda, u kishi ham aynan shu nashriyotga ishga kirdi. Nega o‘qituvchilikni tashlagan – menga qorong‘u. Domlani nashriyotga Omon akam (Matjon) olib kelgan bo‘lsa kerak. Chunki ular ikkovi ham Samarqand universitetida birga o‘qishgan. Bir ustoz (Nuriddin Shukurov)dan tahsil olishgan.

Domla nashriyotda adabiyotshunoslik bo‘limida ishladi. Paxta yig‘im-terimiga jalb etilganimizda, u kishi shtab boshlig‘i (hurmati borligidan) bo‘lardi. Albatta, nashriyot xodimlari talaba emas, ular jon kuydirib paxta termaydi. Zax o‘tmasligi uchun bir etak terib, ustida o‘tirib gurung qurishardi. Men uzoqdan domla ko‘rinsalar, darrov sakrab turardim.

– O‘tirsangiz-chi, vazifangiz teng, endi ular sizning domlangiz emas, – deyishardi hamkasblar. Men:

– Yo‘q, Asqarali Sharopov bir umr mening ustozim bo‘lib qoladi, – der edim.

...Taqdir ekan, domla u qadar ulug‘ yoshga chiqmasdan vafot etdi.

Domladan “Dunyo ichra dunyolar” nomli birgina kitob qoldi. Eslashga, eslanishga arziydigan ustoz edi. Aytganimday, Asqarali Sharopovdan bir umrga tatigulik saboq olganman.

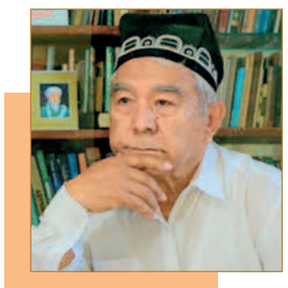
(“Yo‘lchiroqlarim” turkumidan.)

Siz buyuksiz, AYOLLAR!

Boshlanishi 1-sahifada.

Sizning ana shunday tunlaringiz hisoblansa, yillar hosil bo‘ladi.

Sizning sabr-bardoshingiz, fidoyiligingizga tahsinlar o‘qimay bo‘ladimi? Ayoli o‘tgan erkak har xil sabablarni ro‘kach qilib (yashirib nima qildik), ko‘p o‘tmay uylanish taraddudiga tushib qoladi. Beva ayollarchi, ayollar?.. Urush vaqtlarida (boshqa mahallarda ham) qanchalar navjuvon bevalar farzandlari bilan yolg‘iz qolib, ularni o‘gay otaning qosh-qovog‘iga qaratmay deb, eng gullagan davrlarini qurbon qilishgan. Onalarni qo‘ying... Hayotning qo‘sha yashashdek ne’mati naqadar ulug‘, naqadar totli ekanini anglab, farovon va bekam yashash imkonlari bisyor, yana husn-u jamolda tengsiz malika bo‘la turib, faqat o‘z muhabbati, e’tiqodiga sodiq qolish, “bevafo” degan malomat, nadomatdan saqlanish uchun ko‘p shirin orzular, niyatlar, armonlar to‘la go‘zal, hur qalbini o‘z ixtiyori ila toqlik zanjiri bilan bandi etgan Zebunisobegimlarning jasoratiga, matonatiga nima deylik!

Qamchibek KENJA,
O‘zbekistonda xizmat ko‘rsatgan yoshlar murabbiysi

Men Hindistondek bepoyon mamlakat podshosi – andijonlik Zahiriddin Boburning bir necha chaqirim yo‘lni bosib, suyukli rafiqasi Mohim begimga peshvoz chiqqanini va uning otdan tushishiga izn bermay, qaytaga jilovdorlik qilib, yana qancha piyoda yurganini o‘ylayveraman, o‘ylayveraman... Ana shu hol g‘arbliklar “jentlmenlik” deb ataydigan nazokatning, iltifotning, jo‘mardlikning, ayolparvarlikning asl sharqona, oliy namunasi edi!

Ha, siz:

Men-ku, men va’dada turdim
Sochda sochbog‘im bilan,
Sen-chi, sen – va’dasi yolg‘on
Belda belbog‘ing bilan...

– degan ayolsiz!

Ha, siz – sizni sevib e’zozlagan zavji muhtaramning ruhi pokini chirqiratmaslik uchun o‘limga tik boqqan Mohlaroyimsiz! Uning avlodlari, vorislarisiz, ya’ni ibratli fazilatlari vorislari...

Siz tarix to‘ridan manguga joy olgan Jahonoro begim, Gavharshod begim, Gulbadan begim, Nurjahon begimlar, Arjumand bonu – Mumtoz mahallar zotidansiz...

Siz – Alpomishlarni Alpomish qilgan Barchinoylarsiz!

Siz – vafo ramzlari, timsollari Nodirabegimsiz, Zulfiyaxonimsiz!

Siz – Lutfixonimsiz, Gulchehra – Kumushsiz... “Chaman ichra”, “Sarvi gulro‘ kelmadi”, “Tanovar” va boshqa mumtoz ashulalarga umrboqiylik bag‘ishlagan Halima bonu, Berta xonim, Munojot xonimsiz!

Siz – husn-u nazokat, noz-u istig‘no malikalari timsoli Vayjantimalasiz!

Siz... Eh-he, bu ro‘yxatning adog‘iga yetib bo‘lmaydi.

Siz – ismlari jismiga monand Sarvinozsiz, Tursunoysiz, Barnosiz, Oyqizsiz, Oy bilan Gulning qovushgani, uyg‘unlashgani – Mohigulsiz...

Zero, hazrat Navoiy:

Jondin seni ko‘p sevarmen,
ey umri aziz,
Sondin seni ko‘p sevarmen,
ey umri aziz,
Har neniki sevmak ondin
ortiq bo‘lmas,
Ondin seni ko‘p sevarmen, ey umri aziz,

deb bejiz dil izhori etmagan!

Bejiz Zahiriddin Bobur sizning oyoqlaringizga bosh qo‘ysam, deb armon qilmagan. Mavlono Fuzuliy sizning qaddu bastingizga jonini bejiz tasaddug‘-u qurbon aylamagan!..

Ha, aslida, oy sizga timsol qilingani uchun go‘zal, o‘zida yo‘q erka! Gul sizga qiyos etilgani bois, nafis, xushbo‘y, shundan fe’li, tabiati ham sizga o‘xshash: ko‘z-u dilning huzuri-yu ammo tikoni bor...

Inchunin, siz – muhabbat ma’budalarisiz. Mumtoz adabiyotimizdagi eng zo‘r she’rlarga, dostonlarga qahramon bo‘lib kelgansiz, bundan keyin ham shunday bo‘lib qolaverasiz. Inchunin, Layli va Majnun, Vomiq-u Uzro, Farhod-u Shirin qissalarini o‘qib hayratlanamiz. Lekin, taajjub: to‘qilgan o‘sha rivoyatlardan hayratlanamiz-u, Bobur va Mohim begim, ularning chevaralari Shohjahon va Mumtoz begimlarning hayotiy ishq qissalaridan u qadar hayratlanmaymiz, avlodlarga ibrat qilib ko‘rsatmaymiz! Holbuki, ular o‘z muhabbatlarini, sadoqatlarini xalq oldida oshkora namoyish etishgan. Yo‘q, aslida, bu ibora xato, ular “namoyish etish”ni o‘ylashmagan, ular qalb amrlarini bajo etgan, xolos. Balki, hind filmlaridagi an’anaviy oshiq-ma’shuqlik, vafo va sadoqat mavzulariga asli ana shu insonlarning sevgilari asos bo‘lgandir.

Albatta, masalaning ikkinchi tomoni ham bor – Mohim begimlar, Mumtoz Mahallar o‘z oqilaliklari, sharqona odoblari, ya’ni sabr-bardoshlari, hayo va ibolari, iffatlari, vafodorliklari, o‘z panohlari, valine’matlari izzat-hurmatini joyiga qo‘ya olishlari, ularga maslakdosh-u maslahatdoshlik maqomiga erishganliklari va boshqa fazilatlari bilan ana shunday muhabbatga, qadrlovga loyiq edilar!

Zamonamizda ham Mohimlar, Mumtoz Mahallar yo‘q deysizmi, bor! Albatta, ularning buyukligiga, muqaddasligiga soya soladiganlar ham yo‘q emas. Lekin bu galcha ular haqida sukut saqlasak. Zero, olqamaslikning o‘zi yoqlamaslik-ku!

Darvoqe, Nostradamus degan farang bashoratchisi bundan bir necha yuz yil ilgari XXI asrda ayollar saltanatining yuzaga chiqishiga sha’ma qilib ketgan ekan. Haqiqatdan ko‘z yumib bo‘lmaganidek, daryo to‘lqinini, to‘g‘rirog‘i, dunyo to‘lqinini ham to‘xtatib qolish amrimaholga o‘xshaydi. Darhaqiqat, hozir g‘ayri bir holat yuz berayotgani sir emas: savdo dunyosi – bozordagi, umuman, ko‘chadagi odamlarning uchdan ikki qismi, balki undan ham ko‘prog‘i ayollar! (Buning sabablari boshqa, alohida mavzu). Demoqchimizki, ayollarning faollashuvi ham davr, zamon taqozosi, chog‘i. Lekin ularning faollashuviga erkaklarning sustlashuvi, faolsizlashuvlari sabab bo‘lmayaptimikin? Shunday bo‘lsa, bu durust alomat emas. Bizda ayollar hamisha erkaklar himoyasida, panohida, qaramog‘ida, ardog‘ida bo‘lib kelgan, o‘z nafosati, nazokati, latofati, pazanda-yu bekaliklari bilan davramizni, oilamizni, hayotimizni, dasturxonimizni bezagan, umrimizga umr qo‘shib, unga mazmun va fayz bag‘ishlagan.

Ayollarning gulga qiyoslanishi bejiz emas. Har qalay, ulardan atir bo‘ylari ufurib tursa, nigohlaridan mamnunlig-u saodat yolqinlari chaqnab, tiniq yonoqlari purkalgan, surkalgan qizil rangdan emas, tabiiy ol rangdan jilolanib tursa...

Illo, diyorimiz ayollariga, qizlariga ana shunday dilbarlik, baxtiyorlik, ruhafzolik, mo‘tabarlik yarashgay!

SHUKUR BURHON BASHORATI

O‘zbekiston xalq artisti Malika IBROHIMOVAga maktub

Boshlanishi 1-sahifada.

Derazadan qor yog‘ishini tomosha qilgancha, o‘yga toldim. Aniqrog‘i, qirq yillar ortga qaytdim. U paytlar “Yosh gvardiya” (hozirgi O‘zbek davlat drama teatri) teatrida ishlardingiz. Teatr san’atining fidoyisi Ergash Masafoyev bosh rejissyor edi. O‘sha mashhur rejissyor qo‘ygan spektakllarda o‘ynagan rollaringiz ko‘z oldimdan o‘tdi.

Esimda, Siz xoh bosh rol, xoh qiyqim rol bo‘lsin, qoyilmaqom ijro etardingiz va tomoshabin esida qolardi. Zero, Ergash Masafoyev har bir rol maromiga yetmaguncha spektaklni sahnaga olib chiqmas edi. Men uning repetitsiyalarini ko‘p kuzatganman. Har bir so‘zga, uning talaffuziga, qaysi so‘zga urg‘u berishga, qisqasi, eng mayda detallargacha ahamiyat berar edi. Nihoyatda talabchan rejissyor edi. Fikrim va kuzatishimcha, uning talablari o‘rinli edi. Spektakl mukammal bo‘lishi bilan bir qatorda, aktyorlarning mahorat qirralarini ochishga katta e’tibor qaratardi. Masafoyev talablariga chidolmay teatrdan ketib qolganlar ham bo‘ldi. Ammo uni to‘g‘ri tushunib, o‘z ustida ishlagan aktyor va aktrisalar keyinchalik teatr va kino san’atimizning ko‘zga ko‘ringan namoyandalari bo‘lib yetishdi. To‘g‘on Rejametov, Shirin Azizova, Murod Rajabov, Isamat Ergashev va albatta, Siz – o‘sha maktab vakillari edingiz. Yaqinda bir suhbatda aytgan gaplaringizni o‘qidim: “Men rejissyor Ergash Masafoyev bilan ishlab, san’at naqadar mashaqqatli soha ekanini anglab yetdim. Intizom nafaqat san’atda, hayotda ham muhim ekanligini bildim... Ergash aka rahbarligida aktyor har qanday qiyofaga kirishi lozim ekanini o‘rgandim”. Bu fikringizning isboti sifatida bitta misol keltirmoqchiman. O‘sha yillari “Ilhom” teatrida qo‘yilgan “Jamoat fikri” spektaklida to‘rtta rolni ijro etgansiz. Bitta spektaklda to‘rt qiyofaga kirish, to‘rt xil xarakterni ko‘rsata olish – aytishga oson...

Yoshlik yillarimizdagi suhbatlarimizni hozir ham mamnuniyat bilan eslayman. Siz ijro etgan rollar, yangi spektakllar haqida, umuman, hayot muammolari to‘g‘risida qanday yonib, kuyib-pishib gaplashardik, bahslashardik...

Bugun qor yog‘ishini tomosha qilib o‘tirar ekanman, ich-ichimdan savollar yog‘ilib kelmoqda. “So‘nggi marta Malika qatnashgan qaysi spektaklni tomosha qilding? Shuncha yillar davomida uning ijodida qanday o‘zgarishlar bo‘ldi? Kuzatdingmi? Malika O‘zbekiston xalq artisti unvonini olishga muyassar bo‘ldi. Bu o‘z-o‘zidan bo‘lmaydiku!” Afsuski, bu savollarga menda aniq javoblar yo‘q edi.

To‘g‘ri, Sizning faoliyatingizni, ijodingizni umuman esimdan chiqarib yuborganim yo‘q. Matbuot, televideniye orqali baholi imkoniyat kuzatdim. Turli ijodiy davralarda Sizning mahoratingiz, ijro etgan rollaringiz haqida so‘z ketganida suhbatga qo‘shilib, fikrlarimni aytdim. Lekin, tan olishim kerak, Sizni bevosita sahnada ko‘rmaganimga ko‘p bo‘ldi. Buni qarangki, aksiga olib ko‘cha-ko‘yda yoki har xil tadbirlarda ham uchrashmadik. Bilaman, Siz o‘zingizni namoyon etishni, hozir ko‘pchilik, ayniqsa, san’atkorlar uchun urf bo‘lgan piarni yoqtirmaysiz, turli nashrlar-u ijtimoiy tarmoqlarda dambadam ko‘rinish berishni istamaysiz. Men esa go‘yo jiddiy ishlar bilan band bo‘ldim. Aslida hafsalasizlik, dangasalik, xolos. O‘zimizni oqlashga bahonalar topishga usta bo‘lib ketganmiz-a. Nima, bir spektaklni tomosha qilishga ketadigan ko‘pi bilan ikki-uch soat vaqt topilmasmidi?

Shu o‘y-xayollar bilan teatrga otlandik (kelinim va nevaram bilan). Hamon qor yog‘moqda. Qish chillasi bo‘lsa-da, havo sovuq emas, yoqimli. Daraxtlar, binolar oq libosga burkangan. Juda go‘zal manzara. Talaba nevaram Xadichaga yuzlandim: “Qara, atrof qanday go‘zal!” Xadicha mayin jilmayib, to‘g‘ri, degan ma’noda bosh irg‘adi. O‘zi shunaqa u, kamgap. Mening ruhim yengil, kayfiyatim ko‘tarinki. Ochig‘i, anchadan beri bunaqa yaxshi kayfiyatda bo‘lmagan edim...

Hozir biz tomosha qilish uchun borayotgan spektakl Bertold Brext pyesasi bo‘yicha qo‘yilgani uchun xayollarim shu yozuvchi ijodi tomonga ko‘chdi. Brext nafaqat nemis adabiyoti, umuman, jahon adabiyotidan munosib o‘rin egallagan shoir, nosir va dramaturg. O‘n olti yoshidayoq she’rlari, esselari tilga tushadi. 1918-yilda talabamedik va harbiy gospitalda sanitar bo‘lib ishlayotgan yigirma yoshli Brext “Marhum askar haqida afsona” she’rini yozadi va katta shov-shuvga sabab bo‘ladi. Oradan o‘n besh yil o‘tib, gitlerchilar ushbu she’ri uchun Brextni Germaniya fuqaroligidan mahrum qiladi. 1933-yilda u Germaniyadan chiqib ketadi. O‘n besh yildan ziyod turli mamlakatlarda yashaydi. 1948-yil

22-sentyabrda Berlinga qaytib keladi. Uning asarlari asosan urushni qoralash, urush keltirgan ofatlar haqida.

“Shaddod ona va uning bolalari” pyesasi Ikkinchi Jahon urushi arafasida yozilgan. Yozuvchi bo‘lajak fojiani tasavvur qilganday, xayol ko‘zlari bilan ko‘rganday taassurot qoldiradi tomoshabinda. Asar mazmuni va muallif g‘oyasiga teranroq yondashilsa, urushdan manfaat ko‘zlamaslik, Gitlerning yovuz niyatidan ehtiyot bo‘lish bo‘yicha nemis xalqiga chaqiriq kabi ko‘rinadi. Har qalay, menda shunday taassurot uyg‘otdi.

Shaddod ona – murakkab obraz. U o‘g‘illari Eylif, Shveytserkas va gung qizi Katrin bilan xaridorgir mahsulotlar ortilgan aravasini sudrab yuradi. Urush oqibatida hamma narsasidan ayrilgan odamlarga narsalarini qimmat bahoda sotib, boy bo‘lishni mo‘ljallaydi. Urush bo‘layotgan joylarda bir necha yil yuradi aravasini sudrab. Alaloqibat, boylik orttirish o‘rniga farzandlaridan ayriladi – ular urush qurboni bo‘ladi. Urush oddiy odamlar uchun hech qachon boylik keltirmagan, aksincha, azob-uqubatga duchor qilgan. Afsuski, Anna buni anglab yetmaydi, o‘z oilasi boshiga tushgan kulfatlardan ham xulosa chiqarmaydi. Bolalari o‘limiga aslida o‘zi sababchi ekanini ham tushunmaydi. Shaddod onaning ayanchli taqdiri tomoshabinda urushga nafrat uyg‘otadi, urush ortidan boyishni o‘ylagan kimsalarga nisbatan achinish paydo bo‘ladi. Annaning ochilmagan ko‘zi tomoshabin ko‘zini kattaroq ochadi, saboq beradi. Va tinchlikni qadrlashga, asrab-avaylashga da’vat etadi.

Malika, Siz bu obrazni juda qoyilmaqom ijro etdingiz. Annaning shaddodligini, niyati ezgu emasligini, fojiasini ochib tashladingiz. Ammo ona – baribir ona-da, farzandlari taqdiriga befarq qarayolmaydi. To‘ng‘ich o‘g‘li Eylifning harakatlaridan jahli chiqadi va yuziga shapaloq tushiradi-da, yana darhol bag‘riga bosadi. Birgina shu detalda ona mehri namoyon bo‘ladi.

Spektakl finali nihoyatda ta’sirchan. Urush tufayli boylik orttiraman, deb sarson-sargardon bo‘lgan shaddod ona uch bolasidan, bor-budidan ayrilib, aravani yolg‘iz o‘zi sudrab ketadi. Juda teran, yuraklarni titratadigan ma’no-mazmun bor bu yerda. Bu Brext falsafasini, uning turli janrda yozilgan aksariyat asarlari g‘oyasini, ijtimoiy faoliyatini, muallifning urushga munosabatini ifodalovchi so‘zsiz sahnaga o‘xshaydi.

Brext asari va shu asosda qo‘yilgan spektakl bugungi kun uchun ham dolzarb. Dunyoning turli mintaqalarida bo‘layotgan voqealar bu fikrni tasdiqlaydi. Ulug‘ shoirimiz Abdulla Oripov yozganidek, “Tinch turarmi bu ko‘hna olam, Tinch turarmi dog‘uli zamon?” Shu ma’noda, Milliy teatrimiz ushbu spektaklni namoyish etayotgani diqqatga sazovor. Haqiqiy akademik teatrga mos spektakl bo‘libdi (tarjimon T.Tursunov, rejissyor T.Isroilov). Chunki har qachongidan ko‘ra hushyor, sergak, ogoh bo‘lish talab qilinayotgan zamonda yashamoqdamiz. Qachon, qayerdan o‘t chiqishini hech kim bilmaydi.

Spektakl ikki soat davom etdi. Shu vaqt mobaynida shaddod ona, ya’ni Siz, Malika, sahnadan deyarli chiqmadingiz. Butun spektakl davomida tinmay harakat, jon kuydirib gapirish, qo‘mondon-u askarlar bilan bahslashish, ularga bo‘yin bermaslik, o‘z fikrini o‘tkazish... Bular uchun ham ruhiy, ham jismoniy quvvat kerak. Diqqat bilan kuzatdim, biron joyda qoqilish, adashish, chalg‘ish bo‘lmadi. Har qalay, men sezmadim. Aksincha, sahnadan sahnaga shiddat kuchayib boraverdi, Annaning shaddodligi yanada to‘laroq namoyon bo‘laverdi. Bu Sizning mahoratingiz, tanlagan kasbingizga, san’atga, xususan, teatr san’atiga mehr-u muhabbatingiz, sadoqatingiz natijasidir.

Yashirmayman, spektakl boshlanishidan oldin ozgina xavotirim bor edi. Brext asarlari murakkab, psixologik jihatdan kuchli, ularda tomoshabinni o‘ylashga, fikrlashga undovchi obrazlar galereyasi jamlangan. Bunday asarlar qahramonlari qiyofasiga kirish, uning asl maqsadini tomoshabinga yetkazib berish yuksak mahorat talab qiladi. Qolaversa, Malika ham endi yosh emas... Biz istaymizmi-yo‘qmi, yillar har bir insonga o‘z hukmini o‘tkazadi.

Spektakl tugagach, xavotirim o‘rinsiz ekanini, ishtibohlarim nojoiz bo‘lganini sezdim. Siz hamon o‘sha-o‘shasiz. O‘sha shiddat, o‘sha fidoyilik.

Grimxonangizga borganimda, buni yanada yaqqolroq ko‘rdim, sezdim. Siz shunday holatda edingizki, go‘yo hali spektakl davom etmoqda-yu, Siz sahnadasiz. Grimxonada aktrisa Malika emas, shaddod ona o‘tirardi go‘yo. Meni ko‘rishingiz bilan bir so‘z aytdingiz: “Yoqdimi?” Bundan qirq yillar oldin ham spektakldan so‘ng aytadigan gapingiz shu edi: “Yoqdimi?” Shu so‘zingiz bilan qirq yillar oldingi Malikani ko‘rganday bo‘ldim. Faqat bu so‘zingiz emas, ko‘rinishingiz, kayfiyat-u ruhiyatingiz ham o‘sha-o‘sha. Yoshlik yillaridagi fe’lingiz o‘zgarmagani sezilib turibdi.

Siz bilan gaplashyapman-u qulog‘im ostida buyuk san’atkor Shukur Burhonning “Vanya tog‘a” telespektaklida birga rol ijro etish jarayonida (u paytda talaba bo‘lgansiz) Siz haqingizda aytgan “Bundan katta artis chiqadi”, degan gulduragan ovozi eshitilardi go‘yo. Hozir qarshimda o‘sha “katta artis” o‘tirardi.

Buyuk insonlar adashmaydi. Ular yoshlarning har bir harakatidan, har so‘zidan, o‘zini tutishidan kelajagini tasavvur qila oladi. Shukur Burhonning o‘sha gaplari Siz uchun oq yo‘l, kelajagingiz uchun bashorat bo‘lgandir balki. Siz shu kunga qadar har bir spektakl va filmda ustoz bashoratini oqlab kelmoqdasiz. Har qanday holatda ham san’atga, sahnaga, ustozlar ruhiga xiyonat qilmadingiz. Mashhurlik, “yulduz”lik kasaliga chalinmadingiz. Ziyrak tomoshabin o‘zi bilib olaveradi kim qanaqa san’atkor ekanini...

Teatrdan chiqar ekanman, shuncha yillar davomida Siz qatnashgan spektakllarni, Siz ijro etgan rollarni ko‘rmaganimdan yana bir bor afsus chekdim va shu yillar ichida juda ko‘p ma’naviy boylikdan bebahra qolganimga amin bo‘ldim.

Shu o‘y-xayollar bilan ko‘chaga chiqdim. Qor tingan. Shahar oppoq libosda nihoyatda go‘zal edi. Mening kayfiyatim ham shunga moslashdi...

O‘sha kunim, xususan, o‘sha kecha hayotimdagi eng mazmunli, unutilmas kunlarimdan bo‘ldi. Buning uchun Sizga katta rahmat!

Arqonning uzuni, gapning qisqasi yaxshi, deydilar. Shu yerda xatimni tugataman. Sizga mustahkam sog‘lik, hamisha yaxshi kayfiyatda yurishingizni tilayman. Yangi-yangi rollar kutamiz Sizdan! Omon bo‘ling!

Cheksiz ehtirom bilan, muxlisingiz.

Mamatqul HAZRATQULOV

OLAM OLIMI

Gerti Tereza KORI

uglevodlar almashinuvi sirlarini ochgan nobelchi

1901–2025-yillarda Nobel mukofoti bilan 67 nafar ayol taqdirlangan bo‘lib, 30 nafari aynan ilm-fan yo‘nalishida. Ular orasida qahramonimiz ajralib turadi.

BIOGRAFIYA

Gerti Tereza Kori 1896-yil 15-avgustda Praga shahrida tavallud topgan. Zodagon oila qizi avval uyida ta’lim oladi, keyin tabiiy fanlarga ixtisoslashgan qizlar gimnaziyasida o‘qiydi. Oliy ta’limni tibbiyot bo‘yicha tugatadi.

Universitetda bo‘lajak turmush o‘rtog‘i Karl Kori bilan tanishdi. Tahsil davri Birinchi Jahon urushi tufayli og‘ir sharoitda kechdi, ammo ilmga ishtiyoq yoshlarni tibbiyotga yanada yaqinlashtirdi, o‘zaro munosabatlarini sinovdan o‘tkazdi. 1920-yilda ular turmush qurdi va ikki yildan keyin siyosiy beqarorlik va iqtisodiy qiyinchiliklar sababli AQSHga ko‘chib o‘tdi. Shu yerda eng muhim ilmiy kashfiyotlari amalga oshdi.

KORI SIKLI

Olimaning ilmiy ishlari uglevodlar almashinuviga bag‘ishlangan bo‘lib, u glikogenning organizmda qanday parchalanishi va qayta sintezlanishini molekulyar darajada tushuntirib berdi.

Glikogen – inson va hayvon organizmidagi uglevodlarning asosiy zaxirasi. U minglab glyukoza molekulalaridan tashkil topgan murakkab zanjir bo‘lib, asosan, jigar va mushaklarda to‘planadi. Qonda qand kamayib ketsa, organizm zaxiradagi glikogenni parchalab, glyukozaga aylantiradi va quvvat sifatida ishlatadi.

Gerti Kori mana shu jarayonni kashf etdi va ilmiy tushuntirib berdi. Uning sharafiga bu aylanma harakat Kori sikli deb fanga kiritildi.

Jismoniy harakat paytida mushaklardagi glikogen parchalanadi va energiya beradi. Bu jarayonda qoldiq mahsulot sifatida sut kislotasi (laktat) hosil bo‘ladi. Laktat mushaklardan qonga o‘tadi va jigarga boradi. Bu yerda qayta ishlanadi va glyukoza hosil qiladi. Sikl oxirida ushbu glyukoza mushaklarga qaytadi va glikogenga aylanadi. Jarayon organizmning energiya muvozanatini ta’minlaydi.

SALOMATLIK UCHUN AHAMIYATI

Gerti Kori glyukozo-1-fosfatni ajratib oldi (keyinchalik “Kori efiri” deb atalgan). Shuningdek, u glikogen fosforilazasi fermentini chuqur tadqiq qildi va glikogen to‘planish kasalliklarining biokimyoviy sabablarini aniqlashga katta hissa qo‘shdi. Bu ishlar zamonaviy endokrinologiya va metabolik kasalliklar biokimyosining rivojlanishiga asos bo‘ldi.

Olimaning tadqiqotlari diabet, gipoglikemiya va irsiy glikogenoz kasalliklarini tushunishda yangi sahifa ochdi. Uning ilmiy ishlari energiya almashinuvi buzilishlari bilan bog‘liq kasalliklarni tashxislash va davolash usullarini ishlab chiqishga xizmat qildi.

Bugungi kunda metabolizm, sport tibbiyoti va klinik biokimyo sohalarida qo‘llanayotgan ko‘plab nazariy tushunchalar aynan uning tadqiqotlariga tayanadi.

E’TIROF

Fiziologiya va tibbiyot bo‘yicha Nobel mukofoti ta’sis etilganidan so‘ng qariyb yarim asr xotin-qizlar bu yo‘nalishda taqdirlanmadi. Nihoyat, 1947-yilda bu “qoida” buzildi va “glikogenning katalitik aylanishi jarayonini kashf etgani uchun” Gerti Kori laureatlar safidan joy oldi.

Uning yana bir yutug‘i – ilm-fanda ayollar kamsitilishini yengib o‘ta olganida. O‘sha paytda AQSHning ko‘plab universitetlarida er-xotinning bitta kafedrada ishlashini taqiqlovchi ichki qoidalar bo‘lgan. Shu sababli, Karl Koriga nufuzli lavozimlar taklif qilinganda, Gertiga faqat past maoshli texnik xodim bo‘lish sharti qo‘yilgan, unga professorlik maqomini berishdan bosh tortishgan. Uzoq yillar u teng mehnat qilishiga qaramay, amaldagi tartibdan 10 baravar kam maosh olgan.

Ko‘p hollarda ularning birgalikdagi kashfiyotlari faqat “Karl Korining ishi” deb talqin qilingan. Faqat Nobel mukofotini olganidan keyingina, Vashington universiteti Gerti Koriga rasman professor unvonini berishga majbur bo‘lgan.

Jasmina ISROIL tayyorladi.

MOZIYDAN SADO

BIR ASRLIK YOLG‘ON

1924-yil 21-avgustda Yangi Urganch shahri yaqinidagi Cholish guzaridan kichik bir kema daryo bo‘ylab Orol dengizi tomon suzib ketdi. Kemada Xorazm sho‘rolar respublikasi (jadidlarga ergashgan “Yosh xivaliklar” tomonidan 1920-yilda tuzilgan Xorazm Xalq Respublikasi turli fitnalardan so‘ng 1922-yilda yangicha nom olgandi) markaziy kengashining 1924-yil 12-avgustda tuzilgan o‘qishga yuborish komissiyasi tomonidan tanlab olingan yoshlar bor edi. Mazkur komissiyaga Afzal Tohiriy raislik qilgan. Komissiya tarkibida keyinchalik O‘zbekiston Yozuvchilar uyushmasining birinchi raisi bo‘ladigan Rahmat Majidiy singari jadid harakati yetishtirgan vohalik iqtidorli yozuvchi va ziyolilar bor edi.

O‘qishga yo‘l olgan yoshlar ikki guruhga bo‘linib, birinchisiga Mullayorov, ikkinchisiga Odamov rahbar qilib tayinlanadi. Tanlab olinganlardan 40 nafari Moskvada, 10 nafari Qozonda, 110 nafari Toshkentdagi oliy va o‘rta o‘quv yurtlarida ta’lim olishi kerak edi. Ular orasida yetti nafar xotin-qiz ham bo‘lgan. Birinchi guruh kichik kemada guzardan suzib chiqib, Orol tomonga yo‘l oladi va qirq besh chaqirimlar suzmasdan, daryo qirg‘og‘ida qurolli kishilar paydo bo‘lib, ularni ta’qib qila boshlaydi. Darg‘aning shoshilinchda boshqaruvni yo‘qotishi oqibatida kema Xo‘jayliga yaqin yerda sayoz joyga o‘tirib qoladi va yo‘lto‘sarlar qo‘liga tushadi...

XSSR hukumati Xo‘jaylidagi harbiy nozir o‘rinbosari Mirkomil Mirsharopovga zudlik bilan kemaga hujum qilgan va qirq nafar kishini asirga olgan guruhni izlab topish bo‘yicha shoshilinchnoma yuboradi. Tezkor qidiruv davomida daryo sohilidagi qamishzordan o‘n yetti yigitning jasadi topiladi. Keyin yo‘lto‘sarlar qo‘lida bo‘lgan to‘rt xotin-qiz ikki ming tanga badaliga ozod qilinadi. Besh kishining jasadi topilmaydi. Bu voqea 1924-yil 24-avgust kuni sodir bo‘ladi.

Harbiylar sa’y-harakati bilan yo‘lto‘sarlardan ikki nafari qo‘lga olinadi va Xivaga olib kelinib, Ko‘hna Ark oldida to‘plangan odamlar oldida ochiq sud qilinadi. Keyinchalik qal’ada “Ma’rifat qurbonlari” nomli yodgorlik majmuasi yaratiladi. Voqea tafsilotlarini o‘rganish bo‘yicha tuzilgan hukumat komissiyasi shu bilan “ish”ni yopadi. Komissiya yakuniy xulosasiga kirmagan ko‘pgina holat va vaziyatlar haqidagi haqli savollarni beradigan va ularga javob izlaydigan biror mas’ul topilmaydi.

Oradan o‘ttiz yil o‘tgach, xuddi shu nomdagi drama viloyat teatrida qayta-qayta qo‘yiladi. Shoirlar bu haqda doston va she’rlar yozadi, hujjatli film ham suratga olinadi. Bu asarlarda asosiy urg‘u voha bilan qo‘shni hududda yashovchi boshqa millat vakillariga “bosmachi”, “ma’rifat kushandasi”, “yangicha hayotni ko‘rolmaydigan alamzada kimsalar” kabi tamg‘alar bosishga qaratilgan. Go‘yoki, sovetlar asriy qoloq xalq farzandlari ilm olishi uchun shart-sharoit yaratib bergan, lekin ayrim dindorlar va alamzadalar bunga tish-tirnog‘i bilan qarshi bo‘lgan.

Turkistonning chekka hududi hisoblanmish Xorazmdan ilm olishga chanqoq yoshlarni Yevropa oliy o‘quv yurtlariga o‘qishga yuborish harakatlari 1905-yillardan boshlangan va bu ish boshida jadidlar turgan. Hali Xorazm Xalq Respublikasi tashkil qilinganiga qadar o‘tgan o‘n besh yillik davrda vohalik ellikdan ortiq yoshlar Qozon, Orenburg, Istanbul kabi shaharlarda tahsil olib qaytgan va ular yangi tuzilgan respublika hukumati tarkibida mas’ul vazifalarga tayinlangan. Jadidlar ta’lim olishga yuborgan yoshlar orasida xotin-qizlar ham anchagina edi. 1924-yilda bir guruh yoshlarni boshqa o‘lkalarga o‘qishga yuborish tashabbuskori bo‘lgan Rahmat Majidiy, Qurbon Beregin va boshqalar ayni jadidlar boshlagan ezgu amaliyot tufayli uzoq shaharlardagi nufuzli dargohlarda tahsil olgan yoshlar vakillari bo‘lgan.

1924-yilning yozi adog‘ida ro‘y bergan qonli voqeaga nima va kimlar sabab? Sovetlar uzoq yillar bayroq qilib kelgan “ma’rifat qurbonlari” fojiasining tub sabablari qayerda? Bu fojiaga aloqador barcha shaxslar javobgarlikka tortilganmi? Shu va boshqa savollarga mustaqillik mafkurasidan kelib chiqib javob izlaymiz va topamiz ham.

Xiva xonligining boshqa hududlar bilan bordi-keldisida Amudaryo kemachiligi katta ahamiyat kasb etgan. Orol dengizidan Turkmanistonning Chorjo‘y shahrigacha yilning deyarli sakkiz oyida – daryoda suv to‘la oqqan davrda kemalar muntazam qatnab turgan. 1880-yilda To‘rtko‘lda Amudaryo flotiliyasi tashkil qilinadi va keyinroq kemalarni boshqaradigan darg‘alar kursi ham ochiladi. Yigirmanchi asr boshlariga kelib, Amudaryo flotiliyasi ilkida yuk tashish va yo‘lovchilarga xizmat ko‘rsatadigan katta-yu kichik kemalarning soni ikki yuz elliktadan oshib ketgandi. Bu kemalar vohada yetishtirilgan qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini chet davlatlarga chiqarish hamda chetdan kelayotgan yuklarni manzillarga tez va betalofat yetkazishda qadimdan qolgan tuya karvonlariga ko‘ra ancha samarali va tezkor ekanini amalda isbotlab bergandi.

O‘sha yillarda Urganch yaqinidagi Cholish guzaridan Chorjo‘yga yo‘l olgan kema uzog‘i bilan bir haftada manzilga yetardi. Bu yo‘l nisbatan tinch va bexavotir hisoblanardi. Yo‘lovchilar Chorjo‘ydan u yog‘iga temir yo‘l orqali Toshkentga yoki Krasnovodsk shahri orqali Yevropaga bemalol yetib olishlari mumkin edi. Bundan tashqari, vohadan daryo orqali Orol dengizi sohilidagi Orolsk daryo guzariga ham muntazam qatnovlar amalga oshirilgan. Nima uchun Toshkentga ketayotgan qirq nafar yosh Chorjo‘y yo‘nalishini emas, ancha uzoq va xatarli Orolsk yo‘nalishini tanladi? Fojianing ildizini shundan izlash kerakmikan?

Mas’ullar avgustda daryo toshgan kezda kemalarni daryo yuqorisiga – oqimga qarshi haydashdan ko‘ra oqim kuchi bilan quyiga haydash oson kechadi, deb o‘ylashadi. Shu yerda haqli savol tug‘iladi. Urganch yaqinidagi guzardan Chorjo‘ygacha to‘rt yuz chaqirim. Orolsk guzarigacha esa uch yuz chaqirimga yaqin. Orolsk guzarida kemadan tushgan yoshlar Toshkent va boshqa shaharlarga qaysi transportda yetib olishlari kerak edi? Albatta, faqat kemalarda, ya’ni Sirdaryo orqali. O‘sha davrda Sirdaryo ham yoz oylarida to‘lib oqqan. Shunday ekan, Sirdaryoda oqimga qarshi ikki hissa ko‘proq yo‘l bosish g‘oyasi kimdan chiqqan?

Eng ajablanarli tomoni, 160 nafar talaba Rahmat Majidiy kuzatganidan so‘ng ikki kemada yo‘lga tushishi kerak edi. Ammo Masharif Polvonov degan kishi Rahmat Majidiy kelishini kutmasdan kichikroq kema yollab, qirq nafar yoshni asosiy guruhdan bir kun oldin yo‘lga tushishga ko‘ndiradi va guruh yo‘lto‘sarlar qo‘liga tushadi. Bir kun keyin yo‘lga tushgan bir yuz o‘n nafar yosh manzilga bemalol yetib oladi. Qolaversa, ikkinchi guruh a’zolariga har ehtimolga qarshi o‘zlarini himoya qilish uchun qurol ham ajratilgandi. Eslatib o‘tish joiz, 1924-yil oktyabrida o‘qishga yuborilgan yoshlar tushgan kemalarni qurolli askarlar manzilgacha kuzatib borgan.

Bu fojia, aslida, o‘sha vaqtda hukumat tepasida o‘tirgan mas’ullarning xatosi tufayli sodir bo‘lgan. Ular nisbatan yaqin va xatarsiz “Urganch–Chorjo‘y” yo‘nalishi qolib, uzoq va xatarli “Urganch–Orolsk” yo‘nalishini tanlaydi. Yana har ikki guruh uchun mas’ul bo‘lgan shaxslar o‘z vaqtida Cholish guzariga yetib kelmaydi. Buning ustiga, bir guruh yoshlar shoshqaloqlik qilib, mas’ullar ruxsatisiz yo‘lga otlanadi.

1924-yil – hukmdor va tarixchi Abulg‘oziy Bahodurxon ta’biri bilan aytganda, “yurt buzulg‘on davr” edi. Xorazm Xalq Respublikasini tashkil qilgan “Yosh xivaliklar” o‘tgan to‘rt yilda ko‘p savdolarni boshidan kechirdi, shu davrda o‘n to‘rt marta hukumat almashdi. Yangi respublika boshida turganlarning qanchasi qatag‘onga, qanchasi quvg‘inga uchradi. Bu fitnalarga sovetlar bosh bo‘lib, o‘zlari majburan yangicha atama qo‘shgan respublika tepasiga tajribasiz kadrlarni qo‘ydi. Bu kadrlar orasida ham o‘zaro inoqlik yo‘q edi, har oyda qaysidir nozirlikda rahbar o‘zgarar, eski nozir yo hibsga olinib, yo quvg‘inga uchrab, u tanlagan kadrlar ham ko‘chaga haydalib, o‘rniga layoqatsiz kimsalar qo‘yilardi. Kattagina hudud va bir millionlik aholining iqtisodiy-ijtimoiy muammolari uchun mas’ul qilingan ayrim kadrlarning savodi haminqadar bo‘lib, ular hatto imzo chekishni bilmasdi.

Jadidlar ta’sirida tuzilgan respublika hukumati tepasida turgan iqtidorlarning aksari xorij oliygohlarida tahsil ko‘rgan, dunyo siyosatidan boxabar, ma’muriy boshqaruv hadisini olgan kishilar edi. Ayni shu insonlar davrida uzoq yurtlarga tahsil olish uchun yuborilgan yoshlardan birortasining bir tola sochi to‘kilmagani holatini aynan boshqaruvdagi kadrlar tizimi mukammal bo‘lganidan, desak xato qilmagan bo‘lamiz.

Yana bir jihat, 1924-yil 10-avgustda Turkiston Respublikasi ma’muriyati tomonidan Xivaga “Yangi o‘quv yili boshlanish vaqti oz qolgani sabab, tezkor o‘qishga ishtiyoqmand yoshlarni topish va jo‘natish” to‘g‘risida shoshilinchnoma yuboriladi. Shoshilinchnomada yuborilishi kerak bo‘lgan yoshlar soni va ular qaysi kasblarga o‘qitilishi ko‘rsatilgani holda, ularni qanday ulovda, qaysi yo‘ldan va bexatar yuborish haqida bir og‘iz gap yo‘q. Bundan mas’ullarni faqat son va tezkorlik qiziqtirgan, degan xulosaga kelish mumkin. Xiva shahrida o‘qishga ketayotgan yoshlar sharafiga dabdabali kuzatuv marosimi tashkil qilinib, unda qal’adagi garnizon askarlari saf tortib o‘tgan. Tadbirdan so‘ng askarlar yotoqlariga qaytgan, yoshlarni, hech bo‘lmasa Cholish guzarigacha kuzatib borish hech kimning xayoliga kelmagan.

Xo‘jayli yaqinida daryo qirg‘og‘ida yoshlar tushgan kemani kutib turgan qurolli guruhni “oson o‘lja”dan kim ogohlantirgan bo‘lishi mumkin? Bu savol ham mazkur fojia tafsilotlarini o‘rganish uchun tuzilgan hukumat komissiyasi e’tiboridan chetda qolgan. Ataylabmi? Balki. Yana, mo‘may pul evaziga qirq nafar yoshni manzilga eltishga va’da bergan, ammo yo‘lto‘sarlar qarshisida ilojsiz qolib, qayiqni daryo o‘rtasidan haydash o‘rniga (yo‘lto‘sarlar daryoning bir qirg‘og‘ida kutib turgan, qo‘rqitish uchun uzoqdan o‘q uzgan, ammo masofa uzoqligidan otgan o‘qlari besamar ketgan) qirg‘oqqa yaqin haydagan kema darg‘asi nega javobgarlikka tortilmagan?

160 nafar yosh daryo orqali Orol dengizidagi daryo guzariga suzib borishi haqidagi ma’lumotni kim yetkazgan? Bir kun oldin ruxsatsiz kichik kemada yo‘lga chiqqan guruh haqida kim xabar bergan? Bu ishni daryo yoqasida qo‘y boqib yurgan cho‘pon qilgan desak, o‘zimizcha ertak to‘qigan bo‘lamiz. Demak, o‘sha vaqtda hukumat ichida yangicha tuzum va tepadagi rahbarlarga qarshi kishilar bo‘lgani aniq.

Balki bu ish oldindan sovetlarning maxfiy xizmat xodimlari tomonidan puxta reja qilingandir? Bunday to‘xtamga kelishimizga sabab, hali hamon vohada sovetlarga qarshi turli kuchlar qattiq qarshilik qilayotgan, Junaidxon qatida yurtni himoya qilgan vatanparvar yigitlar qurollarini tashlamagandi. Ular sovetlar xizmatiga o‘tgan faollarni, kichikroq qal’alarga bosqin uyushtirib, sovet hokimiyati qo‘ygan vakillarni mahv qilardi. Qarshilik harakati susaymagani sababli, Toshkentdan Mirkomil Mirsharopov boshliq kattagina qo‘shin kelib, Xiva va boshqa katta shaharlarda garnizonlar tashkil qilgandi. Shunday tahlikali zamonda qo‘riqchilarsiz kemaning daryoda bemalol suzishi mumkinmidi? Yo‘q, albatta!

Buni qarangki, o‘sha fojiadan omon qolgan guvohlar keyinchalik o‘z xotiralarida kemada bor ovozda qo‘shiq aytib borishgani haqida yozishgan. Yaratilgan sahna asari va boshqa badiiy-hujjatli qissalarda ham asosiy urg‘u “elni ozod qilgan sho‘rolarga shon-sharaflar” mazmunidagi qo‘shiqlarga qaratiladi.

Xayolimizdan sovetlar bu fojiani atay uyushtirgan, shu orqali ilm olishga havasmand yoshlarni qatl qilishdan qaytmaydigan, eski tuzumni sog‘ingan kishilar haliyam bor, ularga qarshi shafqatsiz kurashishimiz kerak, degan tushunchani odamlar ongiga quygan bo‘lishlari mumkin-ku, degan fikrlar o‘tadi. Voqealar rivoji va undan keyin ro‘y bergan holatlar bu fikrimizni tasdiqlaydi. Vohada qarshilik harakati vakillari va ularning oila a’zolari shafqatsiz qirib tashlanadi. XXRni tuzgan va uning birinchi rahbari bo‘lgan Bobooxun Salimov lavozimidan ketib, Gurlandagi ota uyida tinchgina yashayotgan bo‘lsa-da, 1926-yilning bir tunida “qizil tayoq”lar tomonidan otib ketiladi. “Ma’rifat qurbonlari” jallodlarini topishda jonbozlik qilgan M.Mirsharopov, M.Qariyev va boshqalar boshiga ham qatag‘on qilichi tushadi.

Yana bir achchiq haqiqat bor. “Ma’rifat qurbonlari” ulug‘lana boshlagan kezlarda boshqa kemada manzilga sog‘-omon yetib, turli dargohlarda tahsil olib qaytgan yoshlarni ham 1937-yil qatag‘oni o‘z domiga tortib ketgan. Bundan kelib chiqadiki, agar o‘sha yigirma ikki nafar yigit yo‘lto‘sarlarga uchramaganida ham, vaqt kelib qaroqchilardan battar bo‘lgan NKVDchilar qo‘liga tushishi aniq edi. Mantiq qani?

Yaqin tariximizning sovetlar miyamizga quygan bir asrlik yolg‘oniga haqqoniy baho beradigan vaqt keldi. Shunday deymiz-u... Ikki yil avval vohada chop qilingan jadidlar haqidagi kitobda “ma’rifat qurbonlari”ga oid eski gaplar yana takrorlangani ushbuni yozishga majbur qildi.

Ro‘zimboy HASAN

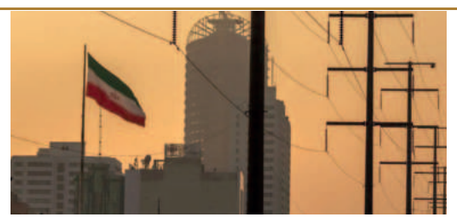
JAHON AYVONIDA

URUSHNING MOLIYAVIY ZARARI

AQSHning Eron bilan urushi Amerika iqtisodiyotiga 210 milliard dollargacha zarar yetkazishi mumkin. Bu haqda Uorton maktabi professori va moliyaviy tahlilchi Kent Smettersga tayanib, The Independent xabar berdi.

Kent Smetters prognozlariga ko‘ra, hozirda iqtisodiy yo‘qotish 115 milliard dollarni tashkil etadi, ammo bu ko‘rsatkich mojaroning tabiati va davomiyligiga qarab 210 milliard dollargacha yetishi mumkin.

ELEKTR TA’MINOTI UZILDI

Iroq Energetika vazirligi mamlakatda elektr energiyasi butunlay o‘chganini ma’lum qildi. Bu haqda Deutsche Welle xabar berdi.

Blekautga Basra viloyatidagi Rumeyla elektr stansiyasiga yetkaziladigan gaz hajmi kutilmaganda kamayib ketgani sabab bo‘lgan. Nosozlik ortidan ishlab chiqarish quvvati 1900 megavattga keskin kamayib, elektr ta’minoti uzilgan.

O‘QUV VIZASI TO‘XTATILDI

Buyuk Britaniya mamlakatda immigratsiyaga qarshi kayfiyat kuchaygani sababli Afg‘oniston, Kamerun, Myanma va Sudan fuqarolari uchun o‘qish vizalarini, afg‘onistonliklar uchun esa ish vizalarini berishni to‘xtatadi.

Bu haqda Ichki ishlar vazirligi bayonotiga tayanib, Al Jazeera xabar berdi.

Vazirlik birinchi marta to‘rtta davlat fuqarolariga “vizalar uchun favqulodda cheklov” qo‘llanganini ta’kidladi. Bu qaror o‘quv vizasi bilan kelgan talabalar orasida boshpana so‘rash keskin ortganidan keyin qabul qilingan.

AQSHGA “YO‘Q” DEDI

Ispaniya bosh vaziri Pedro Sanches Yaqin Sharqdagi harbiy keskinlashuvlarga “ko‘r-ko‘rona va qulnamo” ergashishni qat’iy rad etib, Isroil, AQSH va Eron o‘rtasida zudlik bilan o‘t ochishni to‘xtatishga chaqirdi.

AQSHning X ijtimoiy media platformasida e’lon qilingan videomurojaatida Sanches Ispaniyaning pozitsiyasi “urushga qat’iy ravishda qarshi” ekanini ma’lum qildi.

O‘LIM MASHINASI

Italiyada besh nafar bemorni o‘ldirganlikda gumonlangan tez yordam mashinasi haydovchisiga jinoiy ish ochildi. Bu haqda mahalliy prokuratura ma’lumotiga tayanib, CNN xabar berdi.

2025-yil fevraldan noyabrgacha aynan bir haydovchi tashigan to‘rt nafar bemor vafot etgan. Bu esa tez yordam xizmati xodimlarida shubha uyg‘otgan.

Shundan so‘ng Italiya politsiyasi bilan hamkorlikda tez yordam mashinasiga yashirin kamera va yozib olish qurilmalari o‘rnatilgan. Keyinchalik haydovchi tashiyotgan 85 yoshli ayol ham yurak kasalliklari shifoxonasidan reabilitatsiya markaziga olib ketilayotganda vafot etgan.

MILLAT FIDOYILARI

QOR QO‘YNIDAGI LOLALAR

“1937–1938-yillarda qatag‘on qilichining o‘tkir tig‘i ayollarimizning dur va marvarid shodalari bezab kelgan nozikkina bo‘yinlariga ham qadalgan edi”, deb yozadi akademik Naim Karimov o‘z tadqiqotlarida. Darhaqiqat, ayollar qismati g‘oyat ayanchli ediki, ular boshiga yog‘dirilgan kulfatlarni ko‘z oldimizga keltirishimiz qiyin. Turma va lagerlarda turli azob-uqubatlarga giriftor etilgan “xalq dushmanlari”-ning xotinlari, Cho‘lpon ta’biri bilan aytganda, o‘sha mudhish davrning qor qo‘ynidagi lolalari edi.

1938–1946-yillarda Shimoliy Qozog‘istonning Qarag‘anda hududidagi “ALJIR” (“Акмолинский лагерь жён изменников родины”) lagerida “Vatan xoinlarining oila a’zolari” sifatida olti yarim ming nafar ayol jazo o‘tagani arxiv hujjatlarida qayd etilgan. Bu raqam oddiy statistik ma’lumot emas, turkistonlik minglab ayolning iztirobli qismatini ochiqlaydi. Ular otasining, umr yo‘ldoshining “ayb”i uchun jazo o‘tagani yetmagandek, farzandlaridan ham judo etilgan, uzoq o‘lkalarda og‘ir mehnat sharoitida yashashga majbur bo‘lgan.

Alamlisi, qatag‘on qamrovi ayollar bilan cheklanib qolmay, ularning bolalariga ham chang solgan. 1937-yil 15-avgustdan 1939-yil yanvargacha Ittifoq bo‘yicha 25 ming 342 nafar bola oilasidan ajratib olingan. Ularning

Viloyat Xo‘jayeva turmush o‘rtog‘i va farzandi bilan.

22 ming 427 nafari Xalq maorifi komissarligi tasarrufidagi bolalar uylari va mahalliy bog‘chalarga tarqatib yuborilgan. 15 yoshdan yuqorilari “ijtimoiy xavfli” deb baholangani holda qamoqqa olingan.

Qarag‘anda lagerida jazo muddatini o‘tash davrida 1507 ta tug‘uruq qayd etilgan. Bu bolalarning aksariyati zo‘ravonlik oqibatida dunyoga kelgan. Yana yuzlab ayollar bo‘lganki, ular “xalq dushmani”ga chiqarilgan farzandi, eri va yoki otasining “aksilinqilobiy, millatchilik faoliyatlari” haqida siyosiy idoralarga o‘z vaqtida xabar bermagani uchungina qamoqqa olinib, tergovga tortilgan. Ularning ko‘pchiligi xat-savodsiz bo‘lib, maishiy tashvishlar bilan o‘ralashib qolgani uchun ko‘p gapdan bexabar edi. Bu hol tergovchilar uchun ayni qo‘l kelib, ulardan jigargo‘shalarining dushmanlik faoliyatini tasdiqlovchi ko‘rsatmalar berishni talab etishgan. Bo‘yin egmagan ayollar qiynoqlarga duchor etilgan.

Shunday ayollardan biri **Xadicha Aliyeva** “xalq dushmani” G‘ozi Yunusning xotini bo‘lgani uchungina 1938-yil 5-aprelda 3 yil muddatga “ALJIR”ga badarg‘a qilingan. U taniqli davlat arbobi Mo‘min Usmonovning turmush o‘rtog‘i, jurnalist **Sobira Xoldorova** bilan bitta lagerda bo‘lgan. Yoki Andijon okrug partiya tashkilotining sobiq kotibi O‘rinboy Ashurov qatag‘onga uchrab otib tashlangach, rafiqasi **Kimyoxon Ashurova** 5 yilga ozodlikdan mahrum qilinib, Krasnoyarsk o‘lkasiga yuborilgan. U Yenisey daryosi bo‘yida bir chol-kampirning uyida jon saqlab, 1942-yili 33 yoshida ona yurtiga qaytib kelgan.

Boshqa bir jadid – 1938-yil 4-oktyabrda otuvga hukm qilingan millat ziyolisi Abdulhay Tojiyevning xotini **Tojixon Ahmedova** esa Mordva va Karelo-Fin avtonom respublikasidagi lagerlarda, 1941-yildan esa Qarag‘anda lagerida qamoq jazosini o‘tagan.

Qatag‘on yillarida bunday ayollar taqdiri yakka-yolg‘iz holat emas, balki ommaviy fojia edi. Shoir Botuning xotini **Valentina Vasilyeva** 10 yil muddatga ozodlikdan mahrum etilib, Sibirga surgun qilingan, 1950-yilga kelibgina ozod etilgan. Millatchilikda ayblangan jadid Vosiq Muhammedovning rafiqasi **Matluba Muhammedova** esa 1938-yil 16-yanvarda qamoqqa olinib, jazo muddatini Sibirdagi “Usolskiy” lagerida o‘tagan.

Bu kabi manzara Fayzulla Xo‘jayev oilasiga ham taalluqli. Uning yakka-yu yagona qizi **Viloyat Xo‘jayeva** 16 yoshidayoq hibsga olinib, onasi **Malika Xo‘jayeva** bilan birga Qozog‘istonga surgun qilingan. Ust-Kamenogorsk shahridagi Irtish GESi qurilishida ishchi va tabelchi bo‘lib ishlagan mushtipar ona Malika Xo‘jayeva 1953-yili surgunda qizi Viloyatning tizzasiga bosh qo‘ygan holda vafot etgan. Buvisi Rayhon Xo‘jayevaning esa 1938-yili Toshkent viloyatidagi qamoqxonalarning birida joni uzilgan.

“Inson qalbida millat, Vatan, ajdodlar ruhi oldidagi burch va tuyg‘ular qanchalik chuqur joy olgan bo‘lsa, mahdudlik o‘rniga milliy g‘oyalar vujudga keladi.

Abdulla AVLONIY

Yillar o‘tib, bu oila taqdiri tarixiy xotira va ilmiy izlanishlar doirasida keng tilga olina boshladi. 1990-yil sentyabr oyida Buxoro davlat universitetida katta ilmiy anjuman bo‘lib, unda Viloyat Xo‘jayeva ham ishtirok etgandi (O‘sha vaqtdagi institut rektori, professor Farhod Qosimov hamda ilmiy ishlar bo‘yicha prorektor, professor Sulaymonjon mening yaqin do‘stlarim, maslakdoshlarim bo‘lib, qator asar va maqolalarni birgalikda yozgandik. Shu bois, o‘shanda Viloyat Xo‘jayeva bilan ko‘rishib, suhbatlashish sharafiga muvaffaq bo‘lganman. Fayzulla Xo‘jayevning hayoti va faoliyati haqida maqolalarim hamda kitoblarimda baholi qudrat yoritib kelmoqdaman).

Yuqoridagi singari mudhish qismatlar qatag‘on yillarida yuzlab, minglab takrorlangan. Jumladan, 1917-yilda Samarqand shahrida tug‘ilgan **Habiba Aliyeva** “ijtimoiy xavfli unsur” sifatida, banditlar guruhi tomonidan rejalashtirilgan qurolli bosqin to‘g‘risida bilganlikda ayblanib, 1937-yil 20-avgustda 10 yil mehnat-tuzatuv lageriga hukm etilgan.

Boysun tumani Gulhakim qishlog‘ida 1903-yili tug‘ilgan **Dono Xolmo‘minova** esa bosmachilik harakati ishtirokchisi sifatida qayd etilgan. 1934-yili kolxoz molini yo‘qotgani uchun olti oyga majburiy mehnatga tortilgan bu ayol hibsga olingan paytda kolxoz a’zosi edi. Keyinchalik unga aksilinqilobiy isyonkor tashkilot a’zosi, Boysun bo‘limidagi noqonuniy yig‘inlar ishtirokchisi degan ayb qo‘yilib, 1938-yil 4-fevralda 10 yil mehnat-tuzatuv lageriga hukm chiqarilgan.

Ko‘hna Urganchning Ko‘yli qishlog‘ida 1895-yilda tug‘ilgan **Jamila Rajabova** aksilinqilobiy qo‘poruvchilar guruhining ishtirokchisi, shuningdek, o‘z bolasini kolxozga qarashli paxta omborini yoqib yuborishga majbur etganlikda ayblanib, 1938-yil 7-fevralda otuvga hukm qilingan. 1912-yili tug‘ilgan, Xo‘jayli tumanida yashagan **Oygul Shirmonova** ham shu kabi ayblovlar ostida jazoga tortilgan. Uning turmush o‘rtog‘i aksilinqilobiy faoliyatda ayblanib otib tashlangan. O‘zi esa hibsga olingan paytda tayinli yumushga ega emas edi. Jamila Rajabovaga qanday bo‘htonlar yog‘dirilgan bo‘lsa, unga ham aynan shunday hukm o‘qilib, bir kunda otuvga hukm etilgan.

Anglashiladiki, qatag‘on siyosati turli hudud va ijtimoiy qatlam vakillarini qamrab olgan. Bu holat Farg‘ona viloyati arxiv materiallarida ham yaqqol namoyon bo‘ladi. Jumladan, Farg‘ona shahar bo‘limi taqdim qilgan 4150-sonli ish bo‘yicha **Jongulbibi To‘xtasinova** (1874-yili tug‘ilgan, ruhoniy, eshon oilasidan bo‘lgan) 10 yil mehnat-tuzatuv lageriga hukm qilinib, jazo muddati 1937-yil 8-avgustdan hisoblangan. Unga eshon ko‘rsatmasi bilan diniy yig‘in o‘tkazish niqobida o‘zbek ayollarini to‘plab, ular orasida aksilinqilobiy va millatchilik targ‘iboti olib borganlik aybi qo‘yilgan.

Shu davrda 1904-yili Qo‘qon yaqinidagi Qoramulla qishlog‘ida tug‘ilgan **To‘paniso Tojiboyeva** ham qatag‘on tegirmonidan chetda qolmagan. Sobiq quloq sifatida qayd etilgan, davlat majburiyatlarini bajarmagani uchun avval sudlangan, “jazo muddatini o‘tamay qochgan” bu ayol hibsga olingan vaqtda kolxoz a’zosi edi. Keyinchalik unga kolxoz intizomini buzishga qaratilgan tizimli aksilinqilobiy targ‘ibot olib borganlik aybi qo‘yilib, O‘zSSR Jinoyat kodeksining 66-moddasi 1-bandi asosida 10 yil mehnat-tuzatuv lageriga hukm chiqarilgan. Jazo muddati 1937-yil 23-noyabrdan hisoblangan.

Qatag‘on siyosatining qamrovi faqat “ijtimoiy yot unsurlar” yoki qishloq ayollari bilan cheklanib qolmaganini **Tojixon Shodiyeva** taqdirida ko‘ramiz. 1905-yili Farg‘ona shahrida ishchi, shaxtyor oilasida tug‘ilgan bu ayol 1928-yilgacha komsomol a’zosi bo‘lgan. 1930–1933 yillari Moskva shahrida marksizm-leninizm kursini tamomlagan. Shuningdek, Xorazm Kompartiyasi Markaziy Komitetida instruktor (1921–1922), Qo‘qon shahrida oblast partiya komitetining xotin-qizlar bo‘limi mudirasi (1923–1925), Samarqand shahrida O‘zbekiston Kompartiyasi Markaziy Komitetida xotin-qizlar bo‘limi mudirining o‘rinbosari (1926–1930) bo‘lib ishlagan. Ancha yil partiya va davlat idoralarida mas’ul lavozimlarda faoliyat yuritgan, markaziy o‘quv yurtlarida tahsil olgan bo‘lsa-da, u ham qatag‘on to‘lqinidan chetda qolmagan. 1937-yil 2-iyunda hibsga olinib, 1938-yil oktyabrida SSSR Oliy sudi harbiy kollegiyasining Toshkentda o‘tgan sayyor sessiyasi qarori bilan 10 yil qamoq jazosiga hukm qilingan.

Ma’lumki, “Katta terror” qurbonlari orasida sovet hokimiyatiga qarshi qurolli kurash olib borgan “bosmachi”, “qo‘rboshi”, “lashkarboshi”, “jadid” va “sarkarda”larning oila a’zolari, jumladan, ayollari ham bo‘lgan. Bu o‘rinda mashhur lashkarboshi Shermuhammadbekning ayoli **Soliyaxon Ma’murova**ning fojiali taqdirini eslash joiz. 1937-yil 4-dekabr kuni davlat xavfsizligi serjanti Lebedev qarori bilan hibsga olingan Soliyaxon 1900-yili tug‘ilgan, millati o‘zbek, boyning qizi, partiyasiz edi. Turmush o‘rtog‘i Farg‘ona vodiysida dong taratgan, o‘sha paytda Afg‘onistonda muhojirlikda yashayotgan qo‘rboshi Shermuhammad xalq orasida Ko‘rshermat nomi bilan tanilgan. Hibsga olingan paytda Soliyaxon “Paxtaqaynar” kolxozi a’zosi edi.

Tergov birinchi navbatda uning oilasi haqida so‘roqlardan boshlanadi. U o‘z ko‘rsatmasida deydi: “Akam Ma’murov Mamadali 1922-yilda Afg‘onistonga yashirin tarzda o‘tib ketishga uringan paytda qizillar tomonidan o‘ldirilgan. Ikkinchi akam Ma’murov Mahmud qayerda ekanini bilmayman. Qishloqdoshlar gaplariga ko‘ra, Tojikiston NKVDsi tomonidan qamoqqa olingan”. Bu ma’lumotlar tergov hujjatlarida uning “shubhali muhit” bilan bog‘liqligi sifatida qayd etiladi.

Tergovchining ayblov xulosasi Soliyaxon Ma’murovaga nisbatan tuhmatlarga to‘la edi. Go‘yoki u avvaldan sovet hokimiyatiga qarshi kayfiyatda bo‘lgan, deb ko‘rsatiladi. Tog‘asi Xoliqov orqali eri bilan xat yozishib turgani ta’kidlanadi. Hujjatlarda u Xoliqov yordamida o‘z buyumlarini sotib, akasi orqali Afg‘onistonga – eri oldiga o‘tib ketishga uringani qayd etiladi. Ammo akasi qamoqqa olingani sababli bu reja amalga oshmay qolgani yoziladi. Shundan keyin u qishloqqa qaytib, “Paxtaqaynar” kolxozi a’zolari orasida ig‘vogarona mish-mishlar tarqatgan, degan ayb ilgari suriladi.

Ayblovda Soliyaxon kolxozchilarni qo‘rqitib: “Siz o‘zbeklar yevropacha kostyum va furashka kiyib, o‘zbeklar dini va urf-odatlariga isnod keltirmoqdasizlar, tez orada erim Ko‘rshermat kelib sovet hokimiyatini yo‘q qiladi, shunda u siz o‘zbeklarga ruslar kiyimlarini kiyib yurishni va o‘zbeklar urf-odatlarini esdan chiqarmaslikni ko‘rsatib qo‘yadi”, degani qayd etilgan. Shu asosda u O‘zSSR Jinoyat kodeksining 61-moddasi 1-qismi bilan javobgarlikka tortilib, ish Toshkentga, O‘zSSR Ichki ishlar xalq komissarligi “uchligi”ga yuboriladi. 1937-yil 7-dekabrda “uchlik” 13650-sonli ish bo‘yicha qarorini aytadi. Soliyaxon

Tojixon Shodiyeva

Ma’murova 8 yil mehnat-tuzatuv lageriga hukm qilinib, jazo muddati 1937-yil 4-dekabrdan hisoblanadi.

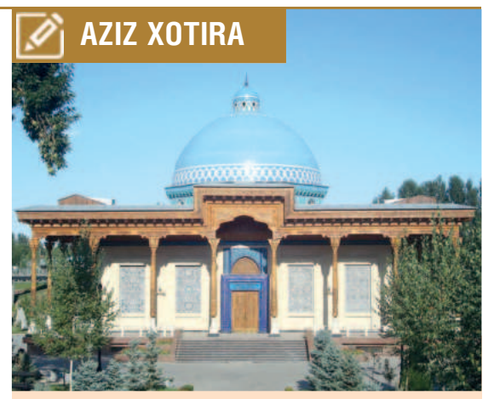
Soliyaxon Ma’murova jazoni avval Toshkentdagi O‘rta Osiyo lagerida o‘taydi, so‘ng Kirov viloyatidagi Vyatskiy mehnat-tuzatuv lageriga etap qilinadi. Mahbus 1939-yil 15-mayda lagerdan turib O‘zSSR Oliy Sovetiga afv so‘rab ariza yo‘llaydi. Unda o‘z boshidan o‘tgan voqealarni bayon etadi va aybsizligini ta’kidlaydi. Jumladan, arizada shunday yozadi: *“Farg‘onaning Toshloq rayoni Zarkent qishlog‘idagi “Paxtaqaynar” kolxozida kolxoz a’zosiman, kolxozdagi mavsumiy ishlar tugashi bilan Qo‘rg‘ontepa rayonidagi tug‘ishgan opamnikiga borganman, unikida bir oy bo‘lib, yana uyga qaytib kelganimda, meni uyga qo‘ymay, darhol qamoqqa olishgan, bir necha kun Farg‘ona turmasida meni erining oldiga qochmoqchi bo‘lgan deb tergov qilishgan. O‘sha payt qo‘limda 5 yillik pasport bo‘lgan, hech qanday tanbeh olmaganman, chegaraga yaqin ham qaramay, gumonlanib, 14 oy mobaynida Farg‘ona turmasida yotdim... Men lagerda bo‘yin tovlamasdan ishlamoqdaman, ma’muriy jazoga tortilmaganman. Sotsialistik intizomning barcha qoidalariga itoat qilmoqdaman. Mening ishimni tekshirib chiqishni va ozod qilishni komissiya a’zolaridan iltimos qilaman”.*

Ushbu murojaat asosida Soliyaxon Ma’murova ishi qayta ko‘rib chiqish uchun Farg‘ona viloyati Toshloq ichki ishlar bo‘limiga yuborilib, qo‘shimcha tekshiruv-tergov harakatlari olib boriladi. Biroq 1940-yil 31-dekabrda viloyat ichki ishlar boshqarmasi “uchlik” qarorini o‘z kuchida qoldiradi. Shu tariqa, Soliyaxon Ma’murova tomonidan GULAGning Vyatskiy lageridan yo‘llangan afv etish haqidagi ariza ijobiy hal qilinmaydi. Uning keyingi taqdiri hali aniqlanganicha yo‘q...

O‘zga yurtlardagi qamoqxonalarda mahbuslikning beshafqat kunlarini o‘tkazgan ayollar qancha! Ulardan ayrimlarining nomi arxiv sahifalarida saqlanib qolgan bo‘lsa-da, ko‘pining taqdiri hanuz ilmiy tadqiqotlarga muhtoj. Tarix bu ayol qahramonlarimiz nomlarini hamisha o‘z bag‘rida – avlodlar xotirasida saqlaydi.

Rustambek SHAMSUTDINOV,
tarix fanlari doktori,
professor

AZIZ XOTIRA

QATAG‘ON QURBONLARI

(Davomi. Boshlanishi o‘tgan sonlarda).

Nazir To‘raqulov – 1892-yili tug‘ilgan. Qo‘qondagi rus-tuzem maktabi va savdo bilim yurtini tugatgan. 1918–1919-yillarda sovet idoralarining turli lavozimlarida ishlagan.

Keyinchalik SSSRning Hijoz (hozirgi Saudiya Arabistoni) davlatidagi Bosh konsuli va Muxtor elchisi bo‘lgan (1928–1936). Moskva hamda Leningraddagi Sharq xalqlari instituti ilmiy xodimi va prorektori lavozimida xizmat qilgan.

Biroq turkiy xalqlar tarixi va madaniyatini yaxshi bilgan, dunyo ko‘rgan arbob sifatida mavjud tuzumning kamchiliklarini anglab yetgan. U 1937-yil 15-iyunda qamoqqa olinib, otuvga hukm qilingan.

Bobojon Shodiyev – 1889-yili Shofirkon rayoni Xant qishlog‘ida tug‘ilgan. “Milliy ittihod” tashkiloti a’zosi. Hibsga olingan paytda kolxoz kotibi bo‘lib ishlagan.

O‘zSSR Jinoyat kodeksining 66-moddasi 1-bandi va 67-moddasi bilan “millatchi guruh” ishtirokchisi sifatida “doimiy ravishda aksilinqilobiy targ‘ibot olib borgan”i uchun 10 yil mehnat-tuzatuv lageriga hukm etilgan. Jazo muddati 1937-yil 28-noyabrdan hisoblangan.

Mulla Zokir Yusupov – 1878-yili Andijonda tug‘ilgan. 1931-yil quloq qilingan. “Sho‘royi Islom” tashkilotining a’zosi. Hibsga olingan vaqtda kolxoz a’zosi bo‘lgan.

Yig‘inlarda O‘zbekistonda “musulmon-obod” davlatni tashkil etish uchun isyonni, mag‘lubiyatchilik kayfiyatini targ‘ib qilishda ayblangan. O‘zSSR Jinoyat kodeksining 58-moddasi va 66-moddasi 1-bandi bilan 10 yil mehnat-tuzatuv lageriga hukm etilgan.

Shamsiddin Badriddinov – 1897-yili Qozon guberniyasi Maminsk rayoni Tuntar qishlog‘ida tug‘ilgan. 1913-yili andijonlik yirik boylardan Ahmadbek hoji Temirbekov qo‘lida mahsulot omborida tikuvchi, mudir yordamchisi bo‘lib ishlagan. 1919-yili qizil gvardiyachilar safida bo‘lib, Jalolobodda “quloq”lar qo‘zg‘olonini bostirishda ishtirok etgan. Musulmon otliq polki harbiy qo‘mondoni darajasiga ko‘tarilgan.

Faoliyati davomida Andijon uyezdi militsiyasining siyosiy bo‘limi rahbari, oblast sudining a’zosi, okrug sudining raisi o‘rinbosari, Farg‘ona okrugi prokurori, O‘zbekiston SSR Oliy Sudi prokurori yordamchisi, prokurori vazifalarida xizmat qilgan.

“Milliy ittihod”ga a’zo bo‘lgani, milliy-ozodlik harakati vakillarini qurol-yarog‘ bilan ta’minlagani, o‘z lavozimini suiiste’mol qilgani gumon qilinib, 1932-yil may oyida hibsga olingan. Unga nisbatan Jinoyat kodeksining 63-moddasiga binoan e’lon qilingan otuv jazosi keyinroq 10 yilga Sibir o‘lkasiga surgun bilan almashtirilgan.

Rashid Fozilov – 1902-yili tug‘ilgan. Maktabda o‘quv bo‘limi mudiri vazifasida ishlagan. “Milliy ittihod” tashkiloti a’zosi.

“Sovet hokimiyatini ag‘darishga yo‘naltirilgan faoliyat olib borganlikda, millatchilikda, mustaqil burjua davlatini yaratish uchun kurashganlikda” aybdor deb topilib, O‘zSSR JKning 66-moddasi 1-bandi bilan 10 yil muddatga mehnat-tuzatuv lageriga hukm etilgan. Jazo muddati 1937-yil 2-sentyabrdan hisoblangan.

Azizbek MAHKAMOV,
tarix fanlari bo‘yicha
falsafa doktori

Nigoraxon AKBAROVA,
tadqiqotchi

(Davomi kelgusi sonda).

EHTIROM

MILLATNI KIM UYG‘OTADI?

Barno RAVSHANOVA,
O‘zDSMI 3-bosqich talabasi

XX asr boshlarida Turkistonda uyg‘onish shamoli esa boshladi. Jadidlar juda yaxshi anglardiki: millatni uyg‘otish uchun, avvalo, uning onasi va bo‘lajak onalari – xotin-qizlarni uyg‘otish kerak edi.

Tarbiya beshigini onalar tebratadi. Demak, ilmli ona – ma’rifatli avlod, ma’rifatli avlod esa ozod va qudratli millat, demak. Jadidlar ayolni faqat oila doirasidagi shaxs emas, balki jamiyatni shakllantiruvchi kuch sifatida ko‘rdi.

> **“Jamiyat hayotining barcha sohalarida xotin-qizlarning o‘rni va nufuzini oshirish – davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishidir”.**
>
> **Shavkat MIRZIYOYEV**

Mahmudxo‘ja Behbudiy nafis xilqat vakilalarining savodsizligi millatning kelajagiga tahdid ekanini anglab, qizlar maktabini ochish, ularni dunyoviy fanlar bilan tanishtirish harakatlarini boshlaydi. Jaholat zanjirini uzish uchun ayolning qalbiga ilm nuri kirishi shart edi.

Ilm – ayolning ziynati. Jadidlar ayolni faqat go‘zallik timsoli sifatida emas, balki tafakkur egasi sifatida ko‘rdilar. Ular uchun ayolning eng buyuk ziynati – ilm edi.

Abdurauf Fitrat o‘z asarlarida bu masalaga alohida to‘xtalib, jamiyat taraqqiyotini ayollarning ijtimoiy faolligi bilan bog‘laydi. Uning qarashicha, ayolning erkin fikrlashi millatning erkin fikrlashidir. Zero, “ayol qaram bo‘lsa, jamiyat ham qaram bo‘ladi; agar ayol ongli bo‘lsa, jamiyat ham ongli bo‘ladi”. Bu qarashlar o‘sha davr uchun jasorat edi. Chunki ayolni faqat uy-ro‘zg‘or bilan chegaralash, uni ilm-ma’rifatdan chetda qoldirish keng tarqalgan edi.

Cho‘lpon she’r va maqolalarida ayollarning ruhiy ozodligi haqida kuyunib yozadi. Uning satrlarida ayol qalbining iztirobi, jamiyatning unga qo‘ygan sun’iy to‘siqlari aks etadi. Cho‘lpon uchun ayol muhabbat timsoli bo‘lish bilan birga, hurriyat ramzi ham edi.

Jadid adabiyoti sahifalarida ayol obrazi tobora o‘zgarib bordi: u endi sukutdagi siymo emas, balki fikr bildiruvchi, o‘z haqiqatini ayta oladigan shaxs sifatida gavdalanadi. Bu – tafakkurning ravnaq topishi edi.

Jadidlar orzu qilgan ayol obrazi - mustaqil fikrlovchi, bilimli, ijtimoiy faol va ma’naviy yetuk shaxs. Ular anglagan haqiqat oddiy, ammo teran edi: “Millatni yuksaltirmoqchi bo‘lsang, avvalo, ayolni yuksaltir”. Ilmli ayol – bu faqat diplom sohibasi emas. U – ma’rifat tashuvchisi, ruhiy uyg‘onish elchisi, kelajak bunyodkoridir.

Jadidlar orzu qilgan ma’rifatli ayol obrazi bugun yangi tarixiy bosqichda o‘zining amaliy ifodasini topmoqda. Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasida xotin-qizlar masalasi ijtimoiy siyosatning ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida belgilandi. Bu shunchaki bayramona e’tirof emas, balki tizimli islohotlar, qonuniy kafolatlar va amaliy qo‘llab-quvvatlash mexanizmlaridir.

> **Tarbiya biz uchun yo hayot – yo mamot, yo najot – yo halokat, yo saodat – yo falokat masalasidur.**
>
> **Abdulla AVLONIY**

So‘nggi yillarda xotin-qizlarning oliy ta’lim bo‘yicha qamrovi kengaydi, tadbirkorlik tashabbuslari qo‘llab-quvvatlanmoqda, ularning rahbarlik lavozimlaridagi ulushi ortib bormoqda. Bu jarayon jadidlar orzu qilgan ma’rifatli va faol ayol siymosining zamonaviy talqinidir. Eng muhimi, aql-zakovatli, bilimli va iste’dodli xotin-qizlar davlat va jamiyatning barcha sohalarida namuna bo‘lishgani diqqatga sazovordir.

Bugun qizlar uchun yaratilayotgan imkoniyatlar – grantlar, stipendiyalar, ilmiy loyihalar, startap dasturlari ularning salohiyatini yuzaga chiqarishga xizmat qilmoqda. Ayniqsa, chekka hududlardagi xotin-qizlarni kasb-hunarga o‘qitish, bandligini ta’minlash, ijtimoiy himoyaga muhtoj ayollarni qo‘llab-quvvatlash borasida keng ko‘lamli ishlar amalga oshirilyapti. Jadidlar qalam bilan boshlagan islohot bugun davlat siyosati darajasida davom etmoqda.

Bugungi o‘zbek ayoli – shifokor, olima, muhandis, tadbirkor, deputat, sportchi. U bir vaqtning o‘zida mehribon ona, sadoqatli farzand va faol fuqaro. Shunday ekan, jadidlarning “ilmli ayol – millat najoti” degan g‘oyasi bugun yangi mazmun kasb etmoqda. Bugungi ilmli va faol ayol – Yangi O‘zbekiston bunyodkoridir.

Tarix shuni ko‘rsatadiki, ayolni qadrlagan jamiyat yuksalgan. Ayolni cheklagan jamiyat esa tanazzulga yuz tutgan. Demak, bugungi e’tibor – bu kelajakka qaratilgan sarmoya. Jadidlar orzu qilgan ma’rifatli ayol obrazi bugun hayotga yaqinlashmoqda. Endigi vazifa yaratilgan imkoniyatlardan oqilona foydalanib, ayolning ilmiy, ma’naviy va ijtimoiy salohiyatini to‘liq namoyon etishdir. Matonat, baxt va bilim – ayol shaxsiyatining uchta asosiy ustunidir.

> **“Bir erkakni o‘qitsangiz, bir shaxsni o‘qitgan bo‘lasiz. Bir ayolni o‘qitsangiz, butun bir millatni o‘qitgan bo‘lasiz”.**
>
> **Jeyms EGGRI**

Ayol baxti – jamiyatning barometri. Bu fikr shunchaki chiroyli gap emas, balki ijtimoiy-psixologik haqiqatdir. Ayol xonadonning “energetik markazi”. Baxtli ayol o‘zidan ijobiy energiya taratadi. U baxtli bo‘lsa, farzandlari mehrda o‘sadi, turmush o‘rtog‘i xotirjamlikda yuradi. Agar jamiyatda ayollar o‘zini himoyalangan va qadrlangan his qilsa, o‘sha jamiyatda sog‘lom avlod shakllanadi. Ayolning tabassumi – uyning fayzi, millatning osoyishtaligi.

Bu iqtibos ayolning jamiyatdagi eng muhim roli – tarbiyachi ekaniga urg‘u beradi. Erkak kishi olgan bilim ko‘pincha uning shaxsiy karerasi va muvaffaqiyatiga xizmat qiladi. Ammo ilmli ayol – bu ilmli ona, demak. Bolaning dunyoqarashi, tili va axloqi birinchi navbatda onaning intellektual darajasiga bog‘liq. Binobarin, ayolga berilgan ta’lim zanjir reaksiyasi kabi butun avlodlarga o‘tadi. Ilmli ayol – ma’rifatli jamiyatning poydevori hisoblanadi. Ushbu uchta jihat bir-biri bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, bilimli ayol hayotiy vaziyatlarda ko‘proq matonat ko‘rsata oladi, va o‘z navbatida, o‘zi hamda yaqinlarining baxtini qanday qurishni yaxshi anglaydi.

TIL OG‘RIG‘I

“Yillar kesimida” nima degani?

Bugun og‘zaki nutqimizdan tortib rasmiy davlat hujjatlari, qonunlarimiz matnigacha o‘rnashib qolayotgan g‘alati so‘z va iboralarimiz bisyor. Masalan, “yillar kesimida” degan jumlaga deyarli har bir dastur va reja, statistik ma’lumot va ilmiy-tahliliy maqolalarda duch kelish mumkin. “Yillar kesimida olib qaraganimizda”, “sarf-xarajatlar yillar kesimida” va hokazo.

Menimcha, buning o‘rniga “yillar davomida”, “muayyan yil bo‘yicha” kabi iboralarni qo‘llagan ma’qul. Chunki “kesim” so‘zi “O‘zbek tilining izohli lug‘ati”ga ko‘ra, kesilgan bo‘lak, biror jismni tekislik bilan kesish natijasida hosil bo‘ladigan yuza kabi ma’nolarni ifodalaydi. Shuningdek, til ilmida gapning bosh bo‘laklaridan biri kesim deb atalishini yaxshi bilasiz. Xo‘sh, shularning birortasi yil so‘zi bilan mantiqan bog‘lanadimi? Bog‘lansa, bosh ustiga, bog‘lanmasa, bunday iboradan voz kechgan ma’qul.

“Tegishincha” kimga tegishli?

“Tegishincha” aynan “tegishli” degan ma’noni bildiradi. “O‘zbek tilining izohli lug‘ati”da mavjud, ammo “kam qo‘llanar” ekan. “Tegishli”ni yetti yoshdan yetmish yoshgacha hamma biladi, “tegishincha”ni qonun ijodkorlaridan boshqa nechta odam tushunadi? Masalan men, o‘zimni o‘zbek tilining bilimdoniman, deb ko‘krak kerib yurgan odam, bu so‘z ma’nosini lug‘atni varaqlamay turib anglayolmadim.

“Nobank”

Bu iqtisodchi va moliyachilarimiz kashfiyoti. Masalan, kreditni bankdan emas, boshqa joydan olsangiz, nobank kredit bo‘lar ekan. “Nobop”ni bilamiz, “nomoddiy”ni eshitganmiz, ana endi “nobank” ham chiqibdi. O‘zi maza-bemaza gaplardan quloq-miyamiz g‘ovlab ketyapti. Yana bitta yasama so‘zga ehtiyoj bormi?

Ustoz muharrirlarimizdan biri rasmiy hujjatda ushbu so‘zni “bankdan tashqari” deb o‘zgartirib qo‘yganini ko‘rdim. Mavzuga mos tushdi. Matnga qarab uning yana boshqa muqobil ifodalarini topish mumkin, deb o‘ylayman. Masalan, qayerdan olingan bo‘lsa, o‘sha joyning nomini aniq aytib, “falon joydan olingan kredit” deyilsa ham, birov e’tiroz bildirmasa kerak.

Qog‘ozdagi “loyiha”

Keyingi paytlarda “loyiha” so‘zi ham juda faol. O‘rinli qo‘llangan holatlar ham bor. Lekin bu so‘z ko‘pincha o‘rinsiz, noto‘g‘ri ishlatilayotgandek tuyulmoqda. Masalan, bir ko‘rsatuv yoki eshittirish tayyorlanib, efirga uzatilsa ham, uni “Falonchi Falonchiyevning loyihasi” deb og‘iz to‘ldirib e’lon qilishyapti (bu holatni asosan xususiy kanallarda kuzatish mumkin). Yoki birorta taqdimot marosimiga borsangiz ham, “loyiha”larni tomosha qilib qaytasiz. “Bu – Falonchixon Falonchiyevaning kreativ loyihasi” deyishadi. Diqqat bilan qarasangiz, uning loyiha emas, chinakam ijodiy ish yoki mahsulot ekanini ko‘rasiz.

Savol tug‘iladi: xo‘p, namoyish etgan narsangiz hali chizma holatida, pishib yetilmagan, xom, ya’ni shunchaki qog‘ozdagi loyiha darajasida ekan, uni ommaga taqdim etishdan maqsad nima? Yoki aksincha, ijodiy (ilmiy) ishingiz, asaringiz tayyor mahsulot (asar, ijodiy ish) darajasiga yetgan ekan, uni nega kamsitib, haliyam loyiha deb omma e’tiboriga havola qilasiz?

Loyiha (hali chala, pishib yetilmagan, chizma holatidagi ish) bilan tayyor ijod mahsuli (asar)ning farqiga borish uchun akademik bo‘lish shart emas. Shu paytgacha bu so‘zning ma’nosi borasida biror ixtilof chiqmagan edi. Biz – keyingi avlod vakillari o‘zimizcha chiroyli gapiramiz, deb kulgiga qolyapmiz, xolos.

Keling, arab tilidan o‘zlashib, allaqachon o‘zimiznikiga aylanib ketgan “loyiha” so‘zining ma’nosiga e’tibor qarataylik. “O‘zbek tilining izohli lug‘ati”da shunday yozilgan:

LOYIHA *(arabcha. – ro‘yxat; nizom, qoida; reja, dastur)* - **1**. Bino, inshoot, mashina va shu kabilarni qurish yoki tiklash uchun ishlangan, tayyorlangan hujjatlar (chizma, hisob-kitob, andoza, nusxa va shu kabilar) majmui. **2.** Qaror, farmon, qonun va shu kabi hujjatlarning dastlabki xomaki matni.

Hurmatli “loyiha”chilar! Demak, bitgan ishni hech uyalmasdan, tortinib-qimtinib o‘tirmasdan, bemalol o‘z nomi bilan atayvergan ma’qul. Kamtarlik qilib, aniqrog‘i, kamsitib, tayyor ishni “loyiham” deb o‘tirish to‘g‘ri emas.

Keys, layfhak, startap, narrativ, kreativ...

Eskicha – arab alifbosiga asoslangan o‘zbek yozuvidan tuppa-tuzuk savodi bor rahmatli To‘qsori bobomiz o‘tgan asrning 40-yillarida “savodsizlikni tugatish kurslari”ga majburan qatnay boshlabdi. Bu paytda yoshi anchaga borib qolgani uchun yangi harflarni o‘zlashtirishga ko‘p qiynalibdi. Oxiri joniga tegib, “E, A bilan T, egangdi je! Sovetinggayam, uning yozuvigayam...” degan ekan. Men bugun “keys, layfxak, startap, narrativ, kreativ, ambitsiya, novorot, povorot, razvorot, balo-battar” degan so‘zlarni eshitsam, To‘qsori bobomning gapini eslayman.

Bunchalar ta’sirchan, bunchalar mutaassib bo‘lmasak? Hammani qadrlaymiz – faqat o‘zimizni, o‘z tilimizni emas.

Qaddimizni ko‘taraylik, axir tilimiz BMT minbaridan yangray boshlaganiga o‘n yil bo‘lyapti, do‘stlar. Dunyoda salkam 60 million odam bizning tilimizda gaplashmoqda. Biz bo‘lsak, haliyam “novorot, povorot, razvorot” qilib yuribmiz.

Elmurod NISHONOV,
O‘zbekiston Yozuvchilar uyushmasi a’zosi

TILBILIM

Mushtiparning nega mushti par?

Mushtipar so‘ziga “O‘zbek tilining izohli lug‘ati”da shunday izoh berilgan: Qo‘lidan biror ish kelmaydigan, ojiz, bechora (ayollar haqida). Boshqa lug‘atlarda ham izohlar shu ma’noda keladi va dard ustiga chipqonday notavon degan xunuk sifatni ham qo‘shib qo‘yishadi. Ehtimol, bu so‘z paydo bo‘lgan ilk davrlarda shu ma’noni anglatgandir. Lekin keyin ma’no o‘zgargan.

Men bolaligimdan bu so‘zni ko‘p eshitganman, lekin uni qo‘lidan ish kelmaydigan ojiz, bechora ma’nosida tushunmaganman. El tilida bu so‘z mehribon, kuyunchak, jonkuyar, duogo‘y ma’nolarida kelishini anglaganman. Akalar singillarini mushtiparim deyishgan. Onalar o‘g‘illariga “mushtiparingdan boxabar bo‘l” deb qizlarini omonat qilishgan.

Yo‘q, bu so‘zni “bechora”, “notavon” ma’nosida qabul qilish qiyin. Mushtipar so‘zida she’riy ruh bor. Mushti par deganda opa yo singilning hatto mushti ham parday yumshoq, seni ursa ham, urishsa ham botmaydi, aksincha yoqimli deganday ma’noni ilg‘ash mumkin.

Eshqobil SHUKUR

Jadid
adabiy, ilmiy-ma’rifiy va ijtimoiy haftalik gazeta

Bosh muharrir:
Iqbol MIRZO

Muallif fikri tahririyat fikri bilan mos kelmasligi mumkin.

Tahririyatga yuborilgan maqolalar muallifga qaytarilmaydi va ular yuzasidan izoh berilmaydi.

Gazeta 2023-yil 26-dekabrda O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 195115 raqam bilan ro‘yxatga olingan.

Адади - 18 501
Шундан:
Кирилл ёзувида - 6 708
Лотин ёзувида - 11 793
Медиа кузатувчилар - 81 234
Буюртма: Г - 340
Ҳажми: 4 босма табоқ, А2.
Нашр кўрсаткичи - 222.
Ташкилотлар учун - 223.
1 2 3 4 5 6

Mas’ul kotib: Shuhrat Azizov

Navbatchi muharrir:
Muhayyo Rustamova

Sahifalovchilar:
Erkin Yodgorov
Nigora Tosheva

Manzilimiz:
Toshkent shahri,
Shayxontohur tumani,
Navoiy ko‘chasi, 69-uy

Telefonlar:
Qabulxona: (71) 203-24-20
Devonxona: (97) 745-03-69
jadidgzt@mail.ru (71) 203-24-17
Jadid_gazetasi@exat.uz

“Sharq” nashriyot-matbaa aksiyadorlik kompaniyasi bosmaxonasi.

Bosmaxona manzili:
Toshkent shahri,
Buyuk Turon ko‘chasi, 41-uy.

Bosishga topshirish vaqti: 21:00
Bosishga topshirildi: 20:00

Sotuvda narxi erkin.

www.jadid.uz

Muassislar:

O‘ZBEKISTON YOZUVCHILAR UYUSHMASI
RESPUBLIKA MA’NAVIYAT VA MA’RIFAT MARKAZI
O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI FANLAR AKADEMIYASI
MILLIY MASS-MEDIANI QO‘LLAB-QUVVATLASH VA RIVOJLANTIRISH JAMOAT FONDI
“SHAHIDLAR XOTIRASI” JAMOAT FONDI